

MITÄ ON VERKOSTOKAUPUNKI?

**JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN LUOTTAMUSHENKILÖIDEN JA
VIRANHALTIJOIDEN KÄSITYKSIÄ VERKOSTOMAISESTA
KAUPUNGISTA**

Salla Leskinen
Pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos / valtio-oppi
Kevät 2004

Mitä on verkostokaupunki?**Jyväskylän kaupungin luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden käsityksiä verkostomaisesta kaupungista.**

Leskinen Salla (tekijä)

Keränen Marja (ohjaaja)

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Valtio-oppi

Pro gradu –tutkielma
80 s, liitteet 1 s.

Kevät 2004

Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia Jyväskylän kaupungin johtavien luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden käsityksiä verkostoituneesti toimivasta kaupungista. Kaupunki käsitetään tässä työssä sekä konkreettisenä että abstraktina tilana, joka on usein myös hetkellinen ja joustava. Työn taustalla on Jyväskylän seudun verkostokaupunkistrategia, jonka kautta alueen yhdeksän kuntaa hakee verkostomaista mallia toimintojensa järjestämiselle.

Aineiston koostavat yhteensä kahdentoista luottamushenkilön ja viranhaltijan haastattelut, jotka on tehty joulukuussa 2004.

Analyysin teoreettisena kehyksenä käytän Henri Lefebvren tilan luokitusta kolmeen eri ulottuvuuteen. Nämä ulottuvuudet, jotka ovat tilalliset käytännöt, tilan representaatiot ja representaation tilat, kietoutuvat jokapäiväisessä elämässämme tiukasti yhteen. Tilalliset käytännöt liittyvät konkreettiseen ja usein fyysisesti havaittuun kaupunkitilaan. Tilan representaatiot puolestaan esittäytyvät useimmiten metaforisina suunnitelmien ja tekstien tiloina ja ovat sitä kautta myös vallan tiloja. Representaation tilat taas tarkoittavat mielikuvia, ollen usein henkilökohtaisia ja ainutkertaisia. Tässä tapauksessa käsiteltiin verkoston metaforaa ja sen ymmärtämistä kaupunkitilana.

Aineistosta nousevat selkeästi esille haastateltavien verkostokaupunkiin liittämät ongelmat. Näitä ovat erityisesti pelko tasavertaisuuden puutteesta pienten ja suurten kuntien välillä, vapaamatkustajan ongelma sekä toiminnan sopimuksellisuuden kokeminen puutteelliseksi. Myös vastakkainasettelu sisällä vs. ulkona ja kaukana vs. lähellä näyttää liittyvän verkostomaiseen toimintaan vaikka verkoston metaforalla siitä nimenomaan pyritään pois. Aineisto myös kertoo, että kaupunki koetaan edelleen varsin konkreettisena. Se on siis useimmiten katuja, rakennuksia ja teitä ja kaupungin kokeminen abstraktimpana tilana ja toimintana voi aiheuttaa monenlaisia tulkintoja.

Avainsanat: verkostoituminen, kaupungit, metafora

Sisältö

1. Johdanto	5
1.1 Kaupungin käsittäminen tilana	5
1.2 Kaupunki kuntana	7
1.3 Jyväskylän seutu ja verkostokaupunkistrategia	11
2. Tutkimuksen perusvalinnat ja tutkimustehtävä	14
2.1 Tutkimuksen tausta ja lähtökohdat	16
2.2 Ilmiön poliittisuus	17
2.3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto	20
3. Mitä on kaupunki?	22
3.1 Rajat ylittävä kaupunki	22
3.2 Kaupunki on hetkellinen ja monimutkainen	26
3.3 Kaupunkipolitiikka toimintana	29
4. Konkreettisesta paikasta mielikuvien tilaan kaupungeissa?	32
4.1 Kaupunki ei ole vain paikka	32
4.2 Tilan tuottamisen politiikkaa	36
5. Tilan kolme ulottuvuutta	42
5.1 Kaupunki konkreettisena tilana	43
5.2 Verkostokaupunki metaforana ja mielikuvana	49
5.2.1 Joustavat rajat?	53
5.2.2 Keskus-periferia	59
5.2.3 Vapaamuotoisuuden ongelma	69
6. Pohdintaa	73
Lähdeluettelo	77
Liitteet	81

1. JOHDANTO

1.1 KAUPUNGIN KÄSITTÄMINEN TILANA

Keskusteluun kaupungeista ja kaupunkien kehittämisestä on 1990-luvulla tullut uudenlaisia teemoja. Kaupungeista on alettu puhua verkostoina ja niiden hallinto on haluttu käsittää hallintana ja verkostomaisena toimintana, joka sallii nopeuden, muutoksen ja liikkeen eikä ole sidoksissa tilaan. Samalla kaupunki käsitteenä on muuttunut. Sillä saatetaan yleisesti ymmärtää maantieteellistä aluetta, mutta ihmisten mielikuvissa kaupunki voi myös rikkoa maantieteellisiä rajoja. Usein niitä myös halutaan rikkoa, jotta päästään suurempiin alueellisiin kokonaisuuksiin. Maantieteellisten rajojen lisäksi murtumassa ovat myös hallinnolliset rajat. Mitä kaupunki nykyään siis loppujen lopuksi on?

Tässä työssä lähestyn käsitettä kaupunki tilan kautta. Kaupunki tilana on lähellä jokaista kaupunkilaista konkreettisena elinympäristönä mutta samalla abstrakti, kaukana ja saavuttamaton ja siksi mielestäni myös tutkimuskohteena kiehtova. Samalla kun kaupunkitila koetaan henkilökohtaisena ja konkreettisena, on se kuitenkin erottamattomasti osa laajempaa kokonaisuutta, kokonaista kaupunkia ja sen asukkaita, yhteisöä. Se on myös paljon muuta kuin mitä näemme, sillä siihen kerrostuu erilaisia tilaan vaikuttavia tekijöitä. Olemme siis itsekkin osa järjestelmää samalla kun luomme sitä teoillamme ja toimillamme. Omasta, henkilökohtaisesta tilasta on edelleen mahdollista hahmottaa lukemattomia uusia tilakerrostumia, jotka vaikuttavat elämään, joskus ilman että sitä edes tiedämme. Emme myöskään ole tilassa yksin vaan yhdessä muiden kaupungin asukkaiden kanssa. Siitä tulee tällöin myös sosiaalinen tila. (vrt. Lefebvre, 1991).

Kaupungissa tutut, konkreettiset paikat saattavatkin osoittautua monikerroksisiksi tiloiksi, jotka pitävät sisällään avoimia ja luonnollisia tiloja mutta myös suljettuja

ja saavuttamattomia tiloja. Ne saattavat toisaalta olla vain läpikulkutiloja ja välineellisiä tiloja, toisaalta äärettömän voimakkaita mielikuvatiloja, joiden työstämiseen on käytetty aikaa ja voimavaroja ja joiden käytöstä kiistellään. Tämä tilan yllätyksellisyys ja monipolvisuus on kiehtovaa. Tilaa ei tässä työssä käsitetäkään vain fyysisenä ympäristönä vaan myös näkymättöminä mielikuvien, strategioiden ja suunnitelmien tiloina, jotka realisoituvat kaupungin kehittämisessä, toiminnassa ja siitä käytävässä keskustelussa.

Kaupungeissa erityisen mielenkiintoisia ovatkin sellaiset tilat, joita emme näe. Ne voivat olla eräänlaisia imaginaarisia tiloja, tarkoituksella tuotettuja abstrakteja tiloja, jotka saattavat olla pelkästään merkkejä kaoottisessa kokonaisuudessa. Näkymättöminä tiloina voidaan pitää myös politiikan tiloja, vallan ja vaikutusvallan tiloja, jotka ovat mielestäni ikään kuin tiloja tiloissa, olemassa kaikkialla, useita samaan aikaan ja vaikeasti tavoitettavissa. Kiinnostavaa on myös millaisia tiloja kaupungit tuottavat elinympäristössään, jossa muutos näyttää olevan ainoa pysyvä asia.

Tämän työn erityisenä kohteena on idea Jyväskylän seudun verkostokaupungista, jonka ymmärrän eräänä tyypillisenä esimerkkinä uudenaikaisesta abstraktista tilasta. Verkostokaupunkistrategia on eräs pyrkimys tehostaa niin kuntien kuin eri sektorienkin välistä yhteistyötä seudulla. Uutuudessaan ja outoudessaan siihen liittyy kuitenkin monia kysymysmerkkejä ja erilaisia tulkintoja. Verkostomaiseen kaupunkiin halutaan liittää toimintavapauden väljyys ja tarpeettoman hallinnon ja sääntöjen välttäminen. Niinpä erilaisilta, joskus ehkä ristiriitaisiltakin käsityksiltä siitä, mitä verkostomainen kaupunki oikeastaan on, voidaan tuskin välttyä. Näin ollen on mielestäni oleellista tutkia, mitä verkostokaupungin keskeiset toimijat Jyväskylässä asiasta ajattelevat. Tutkimukseni tarkoitus onkin selvittää, mitä verkostokaupungilla ymmärretään ja millaisia asioita siihen liitetään.

1.2 KAUPUNKI KUNTANA

Jotta olisi mahdollista hahmottaa kaupunkien olemusta tänä päivänä, on laskeuduttava tarkastelussa askelta spesifimmälle tasolle ja tarkasteltava kaupungeja myös kuntina sekä tunnistettava niiden muutoshaasteet. Kaupunki kuntana tarkoittaa tässä työssä kaupunkia hallinnollisena ja toiminnallisena yksikkönä, joka näyttäytyy asukkailleen palveluiden tarjoajana, demokraattisena hallintoelimenä ja hallinnollisina rajoina.

Anttiroiko et al (2003, 12-13) määrittelevät kunnan osaksi yhteiskuntaa ja ihmisten arkielämää. Kunta on siis toimintoja, jotka kytkeytyvät kiinteästi jokapäiväiseen elämäämme. Kunta organisaationa koostuu päätösvaltaa käyttävistä toimielimistä, hallintotehtäviä suorittavista virastoista sekä palveluja tuottavista laitoksista. Toimielinten jäseninä toimivat luottamushenkilöt edustavat kaikkia kuntalaisia, viranhaltijat ja työntekijät ovat virastojen ja laitosten palveluksessa. Kunta on myös paikallisyhdyskunta, joka koostuu seuraavista asioista: 'maantieteellinen sijainti, fyysinen ympäristö, yhdyskuntarakenne, tuotanto, elinkeinot, väestö, yhteisöt, poliittiset toimijat ja valtasuhteet, historia, arvot ja kulttuuri'.

Kunnat kohtaavat jo nyt, ja tulevaisuudessa yhä enemmän, erilaisia toimintaansa kohdistuvia paineita ja haasteita. Muuttoliike ja voimistuva väestön ikärakenteen muutos asettavat suurimmat ulkoiset paineet ja vaikutus näkyy niin kuntien palveluissa kuin kunnan työnantajapolitiikassakin. Lisäksi elinkeinorakenteessa sekä yritysten kansainvälistyvässä toiminnassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat kuntien tulevaisuuden kehitykseen. (Haveri et al, 2003, 38-39)

Anttiroiko & Hoikka (1999, 46, 47-48) esittävät, että koko kuntainstituution perusta tulee muuttumaan 2000-luvulla. He näkevät, että kunnista kehittyä

”verkostoyhteiskunnan teho-organisaatioita, jotka tukevat informaationaalisen kapitalismin kehitysprosesseja ja toisaalta hoitavat yhteiskunnallisesti välttämättömiksi katsottuja uusintamis- ja hyvinvointitehtäviä.” Tulevaisuuden kunnan he näkevät matalana, verkostomaisena kuntaorganisaationa, jonka kehittymistä ohjaavat ja säätelevät mm. globalisaation, tietoyhteiskuntakehityksen ja Euroopan Unionin asettamat toimintaehdot. Kuntarakenteen he uskovat muuttuvan vapaaehtoisten kuntaliitosten ja toiminnallisten yhteistyöratkaisujen myötä. Se tarkoittaa seutukuntatasoisen toiminnallisen logiikan varaan rakentamista, jota seuraavat enemmän tai myöhemmin myös institutionaaliset ratkaisut. Tämän kehityksen myötä voi syntyä toiminnallisen logiikan ja paikallisen yhteisöllisen identiteetin välinen jännite.

Kuntien kohtaamat muutospaineet ovatkin lisänneet keskustelua kuntarakenteen muutoksesta ja toisaalta kuntien välisestä yhteistyöstä sekä palvelujen järjestämisestä. Keskusteluun liittyviä käsitteitä ja teemoja ovat seutuyhteistyö, verkostoituminen sekä yhteistyö paitsi kuntien ja muiden julkisten organisaatioiden välillä myös kuntien ja elinkeinoelämän sekä vapaaehtois- eli ns. kolmannen sektorin kanssa. Kunnat tekevätkin yhä enemmän yhteistyötä yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa. Ne ulkoistavat toimintojaan ja pyrkivät palveluja ostamalla tehokkaampaan toimintaan. Osa kunnan tehtävien suorittamisesta on siirtynyt näin varsinaisen kuntaorganisaation ulkopuolelle ja kunnille on jäänyt palvelun tilaajan ja valvojan rooli.

Vaatimukset kuntarakenteen muutoksesta tuovat väistämättä keskusteluun myös kuntaliitokset, joilla on omat puolustajansa ja vastustajansa. Kuntaliitoksetkin ovat kuitenkin osa problematiikkaa ja mitä luultavimmin useissa pienissä kunnissa niitä tulevaisuudessa vakavasti harkintaan. Oli kyse sitten verkostoitumisesta tai pakollisista kuntaliitoksista, kunnat tulevat varmasti kokemaan muutoksia, ajatellaanpa kuntaa sitten maantieteellisenä kokonaisuutena, palveluiden tarjoajana tai mielikuvana.

Tämän työn materiaalin koostavissa haastatteluissa kuntaliitokset nousivat myös esille useimmissa keskusteluissa. Niinpä onkin hyödyllistä luoda silmäys muutamiin kuntaliitoksia vastustaviin ja kannattaviin argumentteihin, jotka kannattaa ottaa esille myös siksi, että oli kyse sitten kuntaliitoksista tai muunlaisesta kuntien välisestä yhteistyöstä, samat asiat näyttävät nousevan esille. Lisäksi seutuyhteistyön usein koetaan johtavan nimenomaan kuntaliitoksiin.

Haverin (2002, 8) mukaan kuntalaisten ja virkamiesten mielipiteet kuntien lukumäärästä ovat viime vuosina kehittyneet eri suuntiin. Yhä useammat kuntien virkamiehet näyttävät olevan sitä mieltä, että kuntia on liikaa ja että kuntajakoa tulisi uudistaa maassamme. Kuntalaisten mielipiteet kuntaliitoksista taas ovat aiempaa kielteisempiä. Kuntaliitoksia ja kuntien lukumäärän vähentämistä perustellaan mm. suurtuotannon tuomilla eduilla kuten tehokkuuden lisääntymisellä ja palvelujen paranemisella, samalla kun kustannukset pienevät. Maankäyttöön ja suunnitteluun liitetään myös etuja ja alueellisen kilpailukyvyn odotetaan paranevan. Suurten kuntien katsotaan olevan tehokkaampia kehittäjiä. Ns. vapaamatkustajaongelmasta halutaan myös päästä eroon esimerkiksi kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden kohdalla, joissa kustannusten ei aina koeta kohdistuvan oikeudenmukaisesti. Kuntaliitosten vastustajat argumentoivat puolestaan mm. pienen koon positiivisilla vaikutuksilla. Verrattuna suuriin, pienten kuntien katsotaan olevan demokratian näkökulmasta toimivampia ja palvelujen järjestämisen joustavampaa. Pelätään myös reuna-alueiden palvelujen heikkenemistä.

Haveri (2002, 9) toteaa, ettei kuntarajoista ja kuntien määrästä ole olemassa kiistattomia ja perustavanlaatuisia tutkimustuloksia. Hänen mielestään on kuitenkin selvää, että kuntarajoilla ja kunnan koolla on merkitystä siihen, miten kunta pystyy tehtävänsä hoitamaan. Samoin on merkitystä sillä, miten toiminnot on organisoitu.

On mielenkiintoista, että virkamiehet ja kuntalaiset ajattelevat vastakkaisesti liitoksista. Herää kysymys, mitä kunta oikeastaan heille edustaa? Onko se kuntalaisille olennainen palveluiden saannin tae, jolloin kuntastatuksen menettäminen vaarantaisi esimerkiksi kuntalaisen nauttimia etuja. Vai tärkeä identifioitumiskohde, joka antaa omalle identiteetille perustavaa laatua olevia tukipilareita? Mitä ovat kunnan tärkeimmät tehtävät?

Kuntien rajat voivat Haverin (2002, 10) mukaan sopeutua lähinnä kahdella tavalla eli kuntaliitosten kautta mutta myös kuntien välisen yhteistyön kautta, jolloin kuntien hallinnolliset rajat säilyvät mutta niiden merkitys käytännössä vähentyy, koska kuntien tehtäviä ei enää hoideta kuntarajojen asettamissa puitteissa. Kunta pysyy kuitenkin hallinnon perusyksikkönä.

Kuntien välinen yhteistyö alkoi lisääntyä 1980-luvun lopulla, jolloin se laajentui perinteisen kuntainliittoyhteistyön ulkopuolelle, uusille alueille. Alettiin toteuttaa yhteisiä matkailuprojekteja, perustettiin yhteisiä kehittämisorganisaatioita kuten elinkeinoyhtiöitä ja säätiöitä sekä pyrittiin markkinoimaan aluetta yhdessä ulkopuolisille. Satunnaiset hankkeet näyttävät olevan mennyttä ja kunnat panostavat nyt pitkän aikavälin yhteistoimintaan, elinkeinopolitiikan ohella myös palvelutuotannossa. Hallinnolliset kuntarajat näyttävätkin tällä hetkellä olevan sopeutumassa uusiin olosuhteisiin enimmäkseen muilla tavoin kuin kuntaliitosten kautta. (ibid., 10- 11)

Kunnan tehtävien ja rajojen muutosten myötä on muutoksia kokenut myös kuntakuva. Haveri et al (2003, 66-71) määrittivät tutkimuksessaan kolme mahdollista kuntakuvaa, jotka ovat: palvelukunta, identiteetikunta ja verkostokunta. Palvelukunnassa kunnan keskeinen rooli on olla julkisten palvelujen järjestäjä, jolloin myös menestystä mitataan palvelujen määrällä ja laadulla. Identiteetikuntaan liittyvät läheisesti paikallisuus ja yhteisöllisyys. Kunnan tehtävissä korostuu erityisesti sen rooli paikallisena ihmisten yhteisönä ja keskusjohtoisuuden vastapuolena. Kunta ymmärretään tällöin poliittisen

vaikuttamisen kenttänä, eikä palveluiden järjestämistä nähdä kunnan tärkeimpänä tehtävänä. Palvelutehtäviä voidaan siinä tilanteessa siirtää muille tasoille, kuten esimerkiksi maakunnalle tai seutukunnalle. Verkostokunnassa edellä mainittujen kuntatyyppien keskeiset piirteet pyritään yhdistämään. Kunta vastaa tuolloin julkisista palveluista mutta järjestää ne sopimusperusteisesti kuntien välisellä yhteistyöllä. Palveluja voidaan järjestää erilaisten julkis- ja yksityisoikeudellisten organisaatioiden, kuten kuntayhtymien, yhdistysten ja osakeyhtiöiden toimesta ja eri kuntien välillä. Kunnanvaltuusto määrittää palvelujen laatua, saatavuutta ja laatua koskevat tavoitteet ja valvoo niiden toteutumista. Verkostokuntaan liittyviä ongelmia ovat mm. kuntien välisen yhteistyön ristiriidat ja toiminnan poliittinen ohjaus.

1.3 JYVÄSKYLÄN SEUTU JA VERKOSTOKAUPUNKISTRATEGIA

Kuntien välinen yhteistyö Jyväskylän seudulla on alkanut jo ennen verkostokaupunkiprosessia. Yhteistoimintamuotoja ovat olleet mm. vuonna 1996 alkanut seudun kuntien elinkeinopolitiikan kehittäminen Jyväskylän seudun kehittämissyhtiö Jykes Oy:n toimesta, jätevesien seudullinen hoitaminen ja Mustankorkea Oy, jonka Jyväskylän kaupunki ja Vapo Oy perustivat jätehuollon tehtäviin 1990-luvulla. (Verkostokaupunkistrategia 2003, 6)

Kuntien palvelujen turvaamiseksi yhteistyötä on nyt kuitenkin lähdetty rakentamaan myös muille sektoreille ja aiempaa tavoitteellisemmin. Tuloksena tästä on Jyväskylän seudun verkostokaupunkistrategia, johon on sitoutunut alueen yhdeksän kuntaa. Ne ovat Hankasalmi, Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta, Korpilahti, Laukaa, Muurame, Petäjävesi, Toivakka sekä Uurainen. Yhteensä kuntien alueella asuu noin 162 000 asukasta. Suurin kunnista on Jyväskylä 81 110 asukkaan väkiluvulla ja pienin Toivakka 2364 asukkaalla.

Näiden yhdeksän kunnan yhteistyötä luonnehditaan elinkeinopolitiikkaa laaja-alaisemmaksi. Elinkeinopolitiikan alalla kuntien välistä yhteistyötä hoitaa edelleen Jyväskylän seudun kehittämissyhtiö Jykes Oy, omistajakuntinaan Jyväskylän kaupunki, Jyväskylän maalaiskunta, Laukaa, Muurame ja Uurainen, Muut seutuun luettavat kunnat ovat sopimuskumppaneita ja lisäksi näiden joukossa on Suolahden kunta.

Verkostokaupungin vaiheet pääkohdittain ovat seuraavat:

- Vuoden 2001 lopulla Jyväskylän seudun kunnanhallitukset hyväksyivät yhteisen kasvun sopimuksen, joka oli alku laajemmalle verkostoyhteistyölle. Verkostoyhteistyön suuntaajana on Jyväskylän seudun aluekeskusohjelma.
- Kesällä 2002 hanke sai nimen ”Jyväskylän seudun verkostokaupunki”.
- Syksyllä 2002 Jyväskylän kaupunkiseudun kunnanjohtajaryhmän johdolla laadittiin perusjäsenitys verkostokaupunkistrategiaksi. Strategia on käsitelty iltakoulutyypisessä kunnanvaltuustoissa talvella 2002-3 ja se hyväksyttiin Jyväskylän kaupunginvaltuustossa vuoden 2003 talousarvion hyväksymisen yhteydessä osaksi kaupunkistrategiaa.
- Helmikuussa 2003 järjestettiin ensimmäinen verkostokaupunkifoorumi, jossa olivat edustettuina alueen kunnanvaltuustojen ja -hallitusten sekä henkilöstöjärjestöjen edustajat ja kunnanjohtajat.
- Marraskuussa 2003 järjestettiin seudun kunnanvaltuustoille yhteinen verkostokaupunkiseminaari

(Verkostokaupunkistrategia 2003, 3)

Verkostokaupunkistrategia kirjaa toiminnan päämääräksi ’kuntayhteistyötä syvällisemmän seutuyhteistyön’, verkostokaupunkitoiminnalla pyritään siis välttämään kuntien rajojen muodostamat esteet kuntapalvelujen järjestämiselle.

Kuntaliitoksia ei pidetä tarpeeksi toimivina malleina, koska kunnat strategian mukaan tarvitsevat 'niin merkittäviä muutoksia ja voimien koontia, etteivät onnistuneetkaan kuntaliitokset yksin tarjoa riittäviä ratkaisuja'. Verkostokaupunkitoiminnasta haetaan siis kuntaliitoksia toimivampia ja laaja-alaisempia toimintamalleja. Tärkeäksi nähdään nimenomaan puhtaita hallinnollisia kuntaliitoksia laajempi näkökulma, sillä 'korkeintaan viidennes paikalliseen elinvoimaan vaikuttavista voimavaroista on välittömästi kuntien ohjattavissa, neljä viidennestä on markkina- ja yhteisövoimilla.' (Verkostokaupunkistrategia 2003; 2).

Verkostokaupunkiprosessissa kuntien välinen yhteistoiminta määritellään toiminnoittain. Näitä eri yhteistoiminta-alueita voivat olla esimerkiksi asunto- ja tonttitarjonta, tietohallinto, päihdehuolto, matkailu tai elinkeinopolitiikka. Seudun rajat halutaan ymmärtää joustavasti, millä tarkoitetaan, että eri toiminnoissa rajat voivat olla erilaiset. Kaikkien kuntien ei siis tarvitse sitoutua kaikkiin yhteisiin toimintoihin, mikäli ne eivät näe niitä itselleen tarpeellisina. Joustavuus tarkoittaa myös joustavuutta seudun rajoista ulospäin, yhteistyötä muiden seutujen ja kuntien kanssa. (Verkostokaupunkistrategia 2003; 6)

Kuntien yhteisten toimintojen organisointimalleina käytetään säätiömallia, osakeyhtiömallia tai liikelaitosta. Strategian mukaan 'Voimavaroja kokoamalla turvataan palvelujen järjestämisen tehokkuus ja käyttöaste, henkilöstön saatavuus ja osaavuus, palvelujen laadun kehittäminen, erikoisosaamisen hyödyntäminen, riittävä massa erityispalveluille ja mahdollisuus kilpailuttamisohjaukseen. Tehokkuustavoitteen ohella joissain tapauksissa kysymys on jopa palvelun säilyttämisestä.' (Verkostokaupunkistrategia 2003; 2)

Verkostokaupunkihankkeen avulla halutaan toteuttaa kuntien välistä yhteishallintaa, jonka mukaan julkisen vallan ohella alueelliseen kehittämiseen osallistuvat myös markkinasektori sekä vapaaehtoistoiminnasta koostuva kolmas sektori. Verkostokaupunki halutaan kuitenkin selkeästi erottaa kuntajaotukseen

liittyvästä keskustelusta. (Jyväskylän kaupungin tiedote 20.11.2004) Se ei siis ole kuntaliitoksien väline.

2. TUTKIMUKSEN PERUSVALINNAT JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuskohteenani on kaupunki ja tarkemmin sanoen mielikuvat, jotka liitetään verkostokaupunkikäsitteeseen. Aiheeseen liittyviä peruskäsitteitä ovat kaupunki, kunta, verkosto, yhteistyö, joita tarkastellaan metaforisen ja mielikuvien kautta. Tutkimustehtävänä on selvittää niitä mielikuvia, joita keskeisillä viranhaltijoilla ja luottamushenkilöillä on verkostokaupungista.

Käsite kaupunki edustaa tässä työssä lähinnä mielikuvatason aluetta. Kaupunki on tila, johon liitetään ns. urbaanin elämän tunnuspiirteitä kuten kaupunkikuva tai maisema, suunnitelmallisuutta ja suunnitelmia sekä tunne kuulumisesta johonkin yhteisöön. Kaupunki on siis tässä enemmän kuin pelkästään maantieteellinen tai hallinnollinen alue ja sen rajat voidaan käsittää liikkuviksi. Käsitettä kunta käytän nimenomaan hallinnon ja toiminnan alleen kokoavana nimikkeenä. Kunta on hallinnollinen perusyksikkö (Anttiroiko et al 2003, 12), jonka kautta kunnan asukkailleen tarjoamat palvelut organisoidaan. Kunta käsitteenä on siis rajoitetumpi ja toiminnallisempi kuin kaupunki.

Käsitteet verkosto ja yhteistyö ovat työssä myös keskeisellä sijalla. Verkosto tuntuu tänä päivänä melkein pä muodikkaalta sanalta. Nyt ei enää puhutakaan pelkästään yhteistyöstä vaan verkostoidutaan, mikä antaa olettaa, että käsite sisältää jotain enemmän kuin pelkkä yhteistyö. Herää kysymys, millainen on verkostomainen kaupunki? Jyväskylän seudun verkostokaupunkistrategia antaa siihen erään ratkaisu- ja toimintamallin, jossa verkostotoiminta on sekä seutuyhteistyötä että eri sektoreiden rajat ylittävää yhteistyötä. Sektoreilla

tarkoitan tässä julkista, yksityistä ja vapaaehtoista eli kolmatta sektoria, joiden välille pyritään mm. tämän strategian myötä saamaan aiempaa tehokkaampaa ja monipuolisempaa yhteistyötä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kaupungin tehtävät ja mielikuva kaupungista muuttuu. Samalla muuttuu myös käsitys kaupungin roolista. Mikä on kaupunki, jos sen tehtävät muuttuvat ja jakaantuvat muille toimijoille?

Verkostokaupunkistrategian näen kuitenkin vain tekstinä ennen kuin se ymmärretään ja sitä ryhdytään toteuttamaan. Toteuttaminen puolestaan sekä edellyttää että luo erilaisia käsityksiä verkostokaupungista. Tämä tarkoittaa käytännössä keskusteluja, neuvotteluja, perusteluja, puheenvuoroja, lehtiartikkeleita, päätöksiä jne., siis erilaisia tilanteita, joissa verkostokaupunkistrategia luodaan sosiaalisessa kanssakäymisessä ja sille luodaan merkityksiä. Juuri tässä onkin mielestäni strategioiden mielenkiintoisuus ja tähän sijoittuu tutkimustehtävänikin.

Miksi käsittelen verkostokaupunkia metaforana? Koen verkostokaupunkistrategian olevan vielä alkumetreillä toteutuksen suhteen. Näin ollen se mielestäni elääkin vielä osittain metaforan tasolla. Toimintamallia tehdään parhaillaan tunnetuksi kuntien luottamushenkilöille ja työntekijöille seminaareilla, neuvotteluilla, keskusteluilla mutta myös toiminnalla. Prosessi on lähtenyt liikkeelle kuntien johtotasolta ja 'valuu' nyt myös toteuttajaportaaseen, jossa sen todellisuus koko ajan muotoutuu yhteisten hankkeiden kautta. Lähinnä verkostokaupunki on kuitenkin vielä tekstiä, rajatun joukon puhetta ja tiettyjä toimintoja. Kun se muuttuu käyttäjien mielissä ymmärretyksi ja siirtyy osaksi toimintojen toteuttamisen arkitodellisuutta, tosin ei välttämättä jokapäiväiseksi ja jokaisen kunnan asukkaan ymmärtämäksi käsitteeksi, voidaan puhua strategian todellistumisesta.

2.1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

Tutkimuksen inspiroijana on oma työni Jyväskylän kaupungin organisaatiossa, keskushallinnossa, missä olen päässyt eräänlaiselle aitiopaikalle seuraamaan kaupungin kehittämistä. Sen myötä olen työvuosien aikana pyörittänyt mielessäni kysymystä siitä, mitä oikeastaan on kaupunki ja huomannut miten eri tavoin eri ihmiset tuntuvat sen kokevan. Käsite kaupunki tuntuu herättävän monenlaisia assosiaatioita, johtuen ehkä osittain ihmisten kokemustausta. Omassa työympäristössäni aihe on luonnollisesti mitä keskeisin, mutta ymmärrettävästi muussa kohderyhmässä kysymyksenasettelu saattaisi herättää kummastelua. Miksi kannattaa kysyä päivän selvää asiaa? Olen kuitenkin sitä mieltä, ettei käsite kaupunki ole päivän selvyys, varsinkin kun se juuri nyt näyttää olevan muutoksen tilassa.

Tällä hetkellä lukuisilla suomalaisilla kaupungeilla ja kunnilla on vaikeuksia rahoittaa tuottamansa palvelut. Julkisuudessakin on esiintynyt paineita mm. kuntarakenteen muutokseen ja kuntien määrän vähentämiseen. Nämä muutokset ovat kuitenkin hitaita ja erityisesti kuntaliitoksille esiintyy myös paljon vastarintaa. Pakonomaiset kuntaliitokset eivät myöskään välttämättä ratkaise kuntien ongelmia. Näin ollen kunnat ovat siis pyrkineet löytämään myös muunlaisia, vapaaehtoisempia, yhteistyön muotoja. Teemasta on Jyväskylän seudun lisäksi useita muitakin hankkeita käynnissä ympäri Suomea. Esimerkkinä voi mainita Oulun seudun yhteistyön.

Koska kaupunkien rajat ja sektorit ylittävä yhteistyö ajankohtaista, on sen ympärille muodostunut myös uusia käsitteitä, jotka useimmiten vaativat hyvääkin asiantuntemusta, jotta ne ymmärtää. Siltikin ne saatetaan ymmärtää ristiriitaisesti, mistä voi syntyä ongelmia. Koska uusien käsitteiden syntymiseen liittyy olennaisesti myös merkityssisällön tuottaminen tai syntyminen, on

mielenkiintoista kysyä miten jokin käsite ymmärretään. Tämän työn kohteena on uusi käsite nimeltä verkostokaupunki.

Tutkimuksen taustalla on Jyväskylän verkostokaupunkistrategia, joka on osa koko Suomen kattavaa aluekeskusohjelmaa. Sen tavoitteena on 'tukea eri kokoisten kaupunkiseutujen kehittymistä alueellisesti vaikuttaviksi aluekeskuksiksi, vahvistaa osaamisen perustuvaa kaupunkiseutujen kilpailukykyä sekä koota kunnat, yritykset, oppilaitokset, tutkimusyksiköt ja kansalaisjärjestöt yhteistyöhön.' (Sisäasiainministeriö, aluekeskusohjelman internet-sivut)

Olen tietoinen siitä, että asemani kaupungin työntekijänä on paitsi helpottanut myös hankaloittanut työn tekemistä. Aiheeseen on välillä ollut vaikea saada tarpeeksi etäisyyttä ja objektiivista näkökantaa. Olen myös työn tekemisen aikana tiedostanut omia syvälle juurtuneita käsityksiäni kaupungista, joten on itse asiassa ollut antoisaa kyseenalaistaa myös omia ajatuksia siitä, mitä on aiemmin ajatellut todellisuudeksi.

2.2 ILMIÖN POLIITTISUUS

Palonen (1988, 19) kehottaa kysymään 'missä ilmiön poliittinen aspekti/poliittisuus tulee näkyviin'. Poliittikkaa ei siis välttämättä ole mahdollista nähdä paljain silmin vaan sen havaitseminen vaatii aina tulkintaa. Poliitiikan 'näkeminen' tarkoittaa sitä, ettei jäädä näkyvän tekstin/puheen vangiksi vaan pyritään havainnoimaan juuri sitä, mitä tekstiin ei ole kirjoitettu tai puheessa ääneen lausuttu.

Palosen (1988, 21) mukaan tekstin olemassaolo sellaisenaan voidaan tulkita poliittiseksi teoksi, jolloin sisällöstäkin tulee yhdentekevä suhteessa itse tekoon, eli tekstin tuottamiseen. Näin ollen kaupunkistrategioissa aiheet ja suunnitelmat on muutettu teoiksi, kirjoitetuksi tekstiksi. Tekstit ovat politiikan ensimmäinen askel, ikään kuin tahtotilan määrittelyn aste ja suuntalinjojen vetäminen. Tuolloin mahdollisuus vaikuttaa on tekstien laatijoiden taholla ja näen sen yksipuolisena. Vuorovaikutteisuus tulee mukaan vasta, kun tekstit kohtaavat yleisönsä. Tällöin teksteistäkin vasta tulee eläviä ja mahdollisesti symbolisia.

Sisältö sinänsä onkin jo moniulotteisempi asia, jonka poliittinen vaikutus riippuu esimerkiksi siitä, millaiselle yleisölle teksti on suunnattu, saavuttaako se yleisönsä tai saavuttaako teksti niin suurta konsensusta, että sen ajamat muutokset ratkaisuna koettuun ongelmaan saadaan vietyä läpi. Poliitiikkaa en tässä halua käsittää vain perinteisesti esimerkiksi poliittisten puolueiden välisenä käden vääntönä vaan toimintana, jossa erilaiset ryhmittymät kilpailevat omien etujensa toteuttamisesta.

Palonen (1988, 20) vertaakin tekstien ja politiikan suhdetta näytelmään, jossa tekstit ovat käsikirjoituksia mutta itse politiikka on löydettävissä varsinaisesta esityksestä. Kaupunkistrategiat ovat siis osa suurempaa ”politiikan näytelmää”, kaupunkien kehitystä ohjaavia käsikirjoituksia. Palosen mukaan esityksen tekevät erityisen mielenkiintoiseksi toiminnassa tapahtuvat poikkeamat etukäteen laaditusta käsikirjoituksesta ja tästä syntyvät ”poliittiset” taistot.

Tekstit ja puhe perustuvat molemmat kieleen ja kielen käytön muotoihin. Mälkiä (1997, 19) toteaa kielen, sosiaalisen vuorovaikutuksen, yhteisöllisyyden, identiteetin ja vallan kytkeytyvän toisiinsa vahvasti. Kieli ei ole neutraali, todellisuutta passiivisesti heijastava ilmiö vaan sosiaalisessa kontekstissa kieli ja kielen käyttö kytkeytyy yksilöiden ja ryhmien välisen valta- ja vuorovaikutussuhteiden luomiseen ja vahvistamiseen. Kielellisille ilmiöille luokin

kontekstin sosiaalisten valta- ja vaikutussuhteiden verkosto, jota vastaan kielen ilmiöitä tulisi tutkia.

Mälkiän (1997, 19) mukaan tiedollisista toiminnoista, kuten tiedon muodostuksesta, välityksestä ja hyväksikäyttämisestä on tullut nykypäivän yhteiskunnassa yhä keskeisempiä elämäämme ohjaavia voimia ja tuotannontekijöitä. Ja koska tieto on pääosin kieleen sidottua, kielellisesti tuotettua ja välitettyä, on myös tutkittava miten sitä muodostetaan, muokataan, jäsennetään ja välitetään. Juuri siinä on edellä mainittu 'politiikan näytelmä', kielellisen vallan tila.

Kielen vallan Mälkiä (1997, 20–21, 27–28) jakaa käsitteelliseen eli mentaaliseen valtaan, vakuuttelun ja suostuttelun valtaan sekä rakenteelliseen ja symboliseen valtaan. Tämän työn tutkimusaineiston, haastattelut, luen kuuluvaksi nimenomaan käsitteellisen vallan piiriin, koska haastateltavat puheensa kautta luovat uusille käsitteille merkityksiä. Sosiaalinen todellisuus on siis ainakin osittain kielellisesti rakennettua, luotua tai tulkittua. Kieli auttaa yksilöitä nimeämään, jäsentämään, tulkitsemaan sekä arvottamaan kokemuksiaan. Kielessä valmiina olevat käsitteelliset jäsennykset sekä arvot puolestaan ohjaavat ajattelua tiettyyn, kielellisten kategorioiden sisään rakennettuun suuntaan. Ilmiön tai asian ymmärtäminen riippuu siis paitsi siitä itsestään myös kielellemme tavasta jäsentää maailmaa merkityksellisiksi kokonaisuuksiksi. Tämä tarkoittaa, että yleisesti hallitsevat kielelliset kategoriat ja niiden taustalla olevat ajattelutavat tekevät tietyt tulkinnat luonnollisiksi ja hyväksyttäväksi. Epäaidoiksi tai todellisuuden vastaisiksi määritellyt ajattelutavat puolestaan koetaan helposti vaikeasti hyväksyttäväksi, jolloin ne usein saavat osakseen vahvaa kritiikkiä.

Kielen mentaalinen valta voidaan ymmärtää ennen kaikkea kulttuurisesti tärkeänä pidettyjen eli hallitsevien ja poliittisten arvojen ja näkökulmien käsittämistä ohjaavana valtana tai vallan välineenä. Tarkasteltaessa osakulttuureita, voidaan

huomioida, että kieli pitää yllä tiettyjä kulttuurisesti hyväksytyjä ajattelutapoja. (Mälkiä 1997, 28) Tietynlaiseen tapaan käyttää kieltä on siis hyväksytyt tiettyjä sanastoja, käsitteitä ja tyylejä, jotka tekevät kielestä jollekin ryhmälle ominaista, ehkä myös jopa asiantuntijakieltä. Tällöin sisällön ymmärtämisestä ja mahdollisesti ymmärrettäväksi tekemisestä tulee haastavaa. Kuinka avata sisältö myös niille, jotka eivät ole asiantuntijoista koostuvan osakulttuurin sisällä? Tähän saattaa liittyä myös todellinen kielellisen vallan paikka, tahallisen ulossulkemisen mahdollisuus tietoa saavista ja ymmärtävistä ryhmistä.

2.3 TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO

Tutkimusmenetelmänä käytän haastattelututkimusta. Haastattelututkimus on valittu, koska haluan nimenomaan nähdä mitä verkostokaupunkikäsitteellä ymmärretään ja viedä kysymyksen asettelun askelta eteenpäin vain pelkän tekstin siis verkostokaupunkistrategian tarkastelusta. Haastattelut on toteutettu syksyllä 2003 ja niitä varten laadittu kysymysrunko on tämän työn liitteenä. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava, etteivät kysymykset toistuneet haastatteluissa samanlaisina. Haastattelijan tehtävänä oli ns. pitää keskustelu oikeilla urilla, vaikka kysymysten muoto saattoikin vaihdella haastattelusta toiseen.

Kohderyhmän muodostavat Jyväskylän kaupungin kuusi keskeistä viranhaltijaa sekä kuusi keskeistä luottamushenkilöä. Kohderyhmään nämä henkilöt on valittu päättävän roolinsa takia. Arvioin verkostokaupunkistrategian tämän hetkisen vaiheen sellaiseksi, että useat ratkaisevat toimenpiteet, joilla strategiaa on mahdollista muuttaa todellisuudeksi, ovat juuri näiden päättävien toimijoiden käsissä. Tällä hetkellä verkostokaupunkistrategiaa viedään käytännön toiminnan tasolle erilaisten yhteistyöhankkeiden avulla. Hankkeiden toteuttamisesta vastaavat oman alansa viranhaltijat, joiden toiminta on strategian todellistamisen

keskeinen väylä. Luottamushenkilöillä on prosessissa olennainen rooli, sillä he toimivat kuntalaisten edustajina ja juuri valtuusto tekee lopulliset päätökset siitä, mihin suuntaan ja millaisten linjausten mukaan kaupunkia kehitetään. Ilman valtuuston hyväksyntää on mikään strategia siis tehoton ja hampaaton. Haastateltavat ovat itse asiassa mielenkiintoisessa kaksoisroolissa. Paitsi että he tulkitsevat strategiaa niin he samalla myös ovat mukana sen luomisprosessissa omalla toiminnallaan ja päätöksillään.

Aineiston muodostavat nämä 12 haastattelua, jotka on nauhoituksen jälkeen kirjoitettu puhtaaksi. Tiedostan myös oman työroolini tuoman painolastin haastattelutilanteissa. Työskentelen kaupungin keskushallinnossa kansainvälisten asioiden koordinaattorina ja yhteistyössä eri hallintokuntien sekä luottamushenkilöiden kanssa. Jokaisella haastateltavalla lienee ollut ennen haastattelua jonkinlainen työroolini yhdistyvä mielikuva minusta ja ehkä myös odotus esittämistäni kysymyksistä. Yritin välttää ennakoasetelmia jo ensimmäisessä yhteydenotossani, jossa pyysin mahdollisuutta tehdä tutkielmaani liittyvä haastattelu. Sähköpostiviestissä kerroin tuolloin tutkielmani aiheen ja laitoksen, jonne sitä teen. Totesin viestissä myös, että haastateltavat tuntevat minut työtehtävieni kautta mutta että lähestyn heitä tällä kertaa eri aiheella. Myös haastattelutilanteissa mainitsin, ettei tutkielmani aihe liity suoraan omaan työnkuvaani.

Haastattelujen sisältöä analysoidaan käyttämällä teoreettisena viitekehyksenä Henri Lefebvren (1991) käyttämää jakoa tilan kolmeen ulottuvuuteen, eli konkreettiseen (tilallisiin käytäntöihin), metaforiseen (tilan representaatioihin) ja mielikuvien (representaatioiden tilojen) ulottuvuuksiin. Koska kaupungille voidaan esittää lukemattomia erilaisia määritelmiä, jotka riippuvat havainnoijan näkökulmasta ja joiden kaikkien paikkansapitävyydestä voidaan kiistellä, käytän kaupungin hetkellisen ja muuttuvan olemuksen vangitsemisessa apuvälineenä tilan käsitettä. Tila siis tarjoaa kohtaauspaikan ja näyttämön kaupungin

ainutkertaiselle ja yhteiselle. Tila itsessään ei ole tutkimuskohde vaan se millaisia mielikuvia tilasta tuotetaan virkamiesten ja luottamushenkilöiden puheessa.

Konkreettinen tila ymmärretään tässä työssä aistein havaittavana ja yhteisöllisyyden kokemuksen kaupunkitilana. Metaforiseen tilaan sijoitan suunnitelmien ja strategioiden tilat ja niistä puhumisen. Näiden tilojen kautta on analyysissä esillä näkökulma valtaan. Metaforisessa tarkastelunäkökulmassa tukeudun Aron (1999) käyttämään jaotukseen metaforien luonteesta seuraaviin: tilan rajallisuuteen ja etäisyyksien häviämiseen keskittyvänä orientaatiometaforana, vallankäytön suhteita ja vuorovaikutuksen tasavertaisuutta tutkivana säiliömetaforana sekä virtausten ja solmujen tilana (Castells, 1997). Mielikuvina ja toimijoiden kokemuksina verkostokaupungista käsittelen tiloja elettyinä eli representaatioiden tiloina. Haastateltujen puheessa nämä kaksi viimeistä ulottuvuutta, metaforinen ja mielikuvat, kulkevat rintarinnan.

3. MITÄ ON KAUPUNKI?

3.1 RAJAT YLITTÄVÄ KAUPUNKI

Kaupunki ei ole mikään kiinteä käsite, joka olisi meistä jokaiselle sama tai muuttumaton maasta ja kulttuurista toiseen. Kaupungin rajattomuus ja muuttuvuus on eräs työni perusolettamuksista. Rajanti (1999, 24) toteaa ”Kaupunki ei ole ehyt kokonaisuus, vaan kaoottinen, monimuotoinen (moniääninen) kokonaisuus, moneus, jonka yhdenmukaisuus on aina vain näennäistä. Kaupunkia ei voi määritellä tyhjentävästi tiettyjen yksittäisten ominaisuuksien kautta, sillä ei ole olemassa tiettyä yksittäistä ominaisuutta, joka

tekisi kaupungista kaupungin. Kaupunki on samanaikaisesti sekä singulaarinen ja ainutkertainen että jaettu (yhteinen, yhteisöllinen) ja kompleksinen järjestys.”

Kaupunki käsitetään usein arkipuheessa karkeasti ottaen seuraavilla tavoilla. Kaupunki voi olla organisaatio, jolla on velvollisuuksia asukkaitaan kohtaan ja joka pyrkii toteuttamaan niitä esimerkiksi hallintonsa kautta. Kaupunki on myös organisaatio, joka tarjoaa asukkailleen demokraattisen mahdollisuuden saada äänensä ja mielipiteensä kuuluville. Tämän näkökulma painottaa kaupunkia toiminnallisena ja hallinnollisena organisaationa, kuntana, jolla on tiettyjä palvelutehtäviä asukkaitaan kohtaan. Kaupunki voidaan käsittää myös maantieteellisenä kokonaisuutena, rajattuna alueena, jonka sisällä asutaan. Kaupunki on tällöin fyysisesti rajautuva ja silmin havaittava kokonaisuus, rakennuksia, teitä, siltoja sekä asuinalueita, jotka kuuluvat tiettyyn maantieteelliseen alueeseen.

Näiden lisäksi kaupunki voidaan ajatella laajemmin sen alueella tapahtuvien toimintojen ja elämänmuotojen summaksi. Kaupunki on sen asukkaat, kuntalaiset, elinkeinoelämä, erilaiset yhteisöt ja organisaatiot, oppilaitokset jne. Kaupunki on tuolloin pikemminkin nämä asiat alleen kokoava käsite, jonka tärkein tehtävä on olla yhteinen nimittäjä ja edellytysten luoja toiminnolle. Näitä edellytyksiä voivat olla palvelut mutta myös kaupungin maine ja ulospäin annettava kuva. Kaupunki voi olla myös ilmapiiri tai ihmisten identiteetin yksi ainesosa.

Kaupunki on siis käsite, jota voidaan niin tutkimuksessa kuin arkielämässäkin lähestyä monelta näkökannalta. Simmelille (1964, 420) kaupungit olivat ensisijaisesti paikkoja, joissa toteutui työvoiman jakautuminen taloudellisen aseman mukaan ja myös paikkoja, joissa oli saatavilla monenlaisia palveluja. Kaupunki voi olla ihmisen koti, asuinpaikka, jolloin kaupunkiin muodostuu tiivis henkilökohtainen suhde. Tällöin kiinnostuksen kohteet voivat rajoittua ihmisen lähiympäristöön ja sitä muokkaavin tekijöihin. Kaupunki voi toisaalta olla

hallinto-organisaatio, kunta, jolloin tutkitaan sen toimintaa esimerkiksi erilaisten toimintojen organisoinnin ja hallinnoinnin tai demokraattisten käytäntöjen kautta. Kaikki nämä näkökulmat kuitenkin limittyvät toisiinsa. Kaupungin säädökset ja hallinto muokkaavat pakosti yksittäisen ihmisen elinpiiriä ja sitä tilaa, jonka hän kokee kaupungiksi, vaikka hänellä ei olisikaan suoraa kontaktia varsinaiseen hallinto-organisaatioon. Tämä vuoksi kaupunkilaisen henkilökohtaisen tilan ja kaupungin hallinnon välillä on kytkös.

Edellisestä voi siis jo päätellä, ettei kaupunki ole yksiselitteinen kokonaisuus, vaikka sen toiminnot rajautuisivatkin kuntarajojen mukaan. Kaupunki on minulle pikemminkin mielikuva, urbaani elämänmuoto, joka elää mukautuen kulloiseenkin aikakauteen ja siinä elävien ihmisten tarpeisiin. Tästä nousee myös ristiriitoja, sillä kun jokaisella on kaupungista, sen tehtävistä ja toiminnoista oma kuvansa, on myös kaupungille annettu rooli erilainen riippuen ihmisestä. Tämä on yksi kiinnostava seikka, joka tekee elämästä kaupungissa politiikkaa. Tutkielmaa tehdessäni ajatus kaupungista mielikuvana on pysynyt koko ajan mielessäni kokonaisuutta värittäväenä oleellisena osana, joka on sallinut huomion kiinnittämisen myös siihen, mitä kaupungista ei nähdä.

Rajanti (1999, 24) toteaa, että tämän päivän kaupunkitutkimuksen lähtökohtana on 'kaupungin täsmällinen epämääräisyys'. Kaupunkia ei voi määritellä yksiselitteisesti tai formaalisti, koska kaupunki pakenee näitä määrittäviä monimutkaisuuteensa. Kaupunkiin kuuluu lähtökohtaisesti 'moniaäänisyys' ja yhdenmuotoisuus on näennäistä. Kaupunki "ulottuu yli näkyvän; yli omien rajojensa ja yli välittömästi näkyvän itsessään." Kuten Simmel (1964, 419) toteaa: "kaupungin merkittävin piirre on, että se ulottuu itse asiassa yli välittömien rajojensa." Kaupunkien ympärille ei ole mahdollista rakentaa tai edes ajatella tiukkoja muureja, sillä kaupunkitilaan vaikuttavat myös sen ulkopuolelta tulevat tekijät. Tämä tila voi myös pirstoutua niin, että yhtäkkiä huomaamme löytävämme saman kaupunkitilan osasia jostain muualta, esimerkiksi toisesta kaupungista tai kokonaan toisesta maasta. Tilat eivät siis ole sidottuja mihinkään

tiettyyn kaupunkiin niin kuin kaupungit organisaatioina ovat sidottuja tiettyihin tiloihin ja ihmisiin tai ryhmiin.

Suurimmasta osasta nykypäivän maailman kaupunkeja voi varmasti myös todeta niiden olevan omat rajansa ylittäviä, olivat ne sitten suuria tai pieniä, sillä niiden verkostot ulottuvat useimmiten hallinnollisten rajojen yli (samalla kun kaupungin hallinto käsitteenä muuttuu ja murtuu). Varsinkin jos katsotaan informaation liikkuvuutta tänä päivänä, voidaan väittää, että jokaisen kaupungin on periaatteessa mahdollista ulottautua omien fyysisten rajojensa ulkopuolelle. Itse asiassa kaupungit saattavat ulottua yli valtioiden rajojen, osana kansainvälistä verkostoa. Esimerkkinä tästä voidaan mainita kuuluminen erilaisiin alakohtaisiin kaupunkien välisiin verkostoihin, joissa eri kaupungit toimivat yhteistyössä suoraan, ilman valtion keskushallinnon välittäjäroolia.

Aiemmin esimerkiksi kaupungin ja maaseudun rajat olivat selkeästi havaittavissa, samoin kuin rajat kaupungin sisällä. Kaupunki jakautui selkeästi keskukseen ja periferiaan. Nyt keskuksen ja periferian välinen ero ja niiden sisältö onkin muuttunut. Kuinka määritellä mikä on keskus? Nyt kaupunki voi olla keskus jollain spesifillä alalla ja periferiaa toisella. Kaupungin sisällä on mahdollista olla joka hetki vaikka oltaisiinkin fyysisesti sen ulkopuolella. Toisaalta myös keskuksen sisälle voi muodostua periferioita.

3.2 KAUPUNKI ON HETKELLINEN JA MONIMUTKAINEN

Vaikka kaupungilla onkin edelleen tietty maantieteellinen sijainti, se ei välttämättä ole rajoittunut fyysiseen tilaan. Tilan rajat ovat katoamassa, kun kuljetus on nopeutunut ja viestintä kehittynyt. Onko tulevaisuuden kaupunki tila, jossa tilat sitoutuvat yhteen ja jossa rajat hämärtyvät, niin kaupunkien maantieteelliset rajat kuin julkisen ja yksityisen sektorin rajat? (Virilio 1986, 16-17)

Virilion (1995, 40) mielestä kaupunki muodostui aiemmin sataman tai kaupungin portin ympärille mutta nykyisin porttina kaupunkiin toimii tietokoneen näyttöruutu. Rapistunut fyysinen ympäristö muunnetaan hypertodelliseksi nykyisyydeksi ja postmoderneiksi elämisen tiloiksi, jossa käyttäjät (myös asukkaat) ovat hetkellisiä mutta jatkuvasti liikkeessä olevia ohikulkijoita. Virilion (1986, 16) mukaan näiden ohikulkijoiden ympäriltä häviää perinteinen kaupunkiympäristö, sen kadut, puistot ja aukiot, jolloin tunne kuulumisesta tiettyyn paikkaan katoaa. Sen sijaan ihmiset kuuluvatkin useampaan paikkaan erikseen ja yhtä aikaa ja kaupungin kartoittaminen saa uusia muotoja. Karttaa ja elinpiiriä ei piirretäkään enää pelkästään oman kaupungin tai vielä suppeammin oman asuinkorttelin ympärille vaan kaupungin rajojen hämärtyessä se hahmottuu erilaisina kokonaisuuksina, riippuen yksilöstä. Kaupunki saattaakin määrittää erilaisten materiaali- tai tietovirtojen näkökulmasta tai se saatetaan hahmottaa niiden verkostojen kautta, joihin kuulutaan.

Onko totta, että tämän päivän kaupunkia eivät enää määritä ajallisesti ja tilallisesti rajatut tapahtumat kuten paraatit, katujen juhlalliset avajaiset tai fyysisesti havaittavat kaupunkirakenteet vaan että tästä lähin uusi kaupunkitila on sidoksissa tekniseen kulttuuriin, jota luonnehtivat sen osien aineettomuus - tilattomat paikat kuten verkostot ja jatkuvan liikkeen tilat, kuten moottoritiet? (ibid., 18) Anderssonin (1993, 89-90) mukaan nykykaupungissa olemassaolon tarpeet

(esimerkiksi ruuan hankita mahdollisimman läheltä) on jäämässä taustalle ja tilalle nousemassa uusia kulutukseen liittyviä tarpeita, jotka kytkeytyvät yleiseen kansainvälistymiskehitykseen ja kaupunkitilaa manipuloiviin vallankäytön muutoksiin. Valta on siirtymässä industrialisteilta finanssipiireille, uuden teknologian osajille ja kommunikaatio- ja kulutuseksperteille. Tämä on vaikuttanut mm. yksityisen elinkeinoelämän voimistumiseen kaupunkitilan hallinnassa. Tuloksena ovat olleet uudet taloudelliset toimintaympäristöt ja toimintatavat, joita on toteutettu mm. eriytyneinä ostoskeskusalueina.

Kaupunkitilaa on usein ajateltu kaavamaisena, yksioikoisena rakenteena. Kaupunki ei kuitenkaan ole 'puu', liiallisesti yksinkertaistettu rakenne, kuten Christopher Alexander toteaa kirjoituksessaan (1986, 129). Alexander kutsuu kaupungeja, jotka ovat suunnittelijoiden luomuksia 'keinotekoisiksi kaupungeiksi' vastakohtana 'luonnollisille kaupungeille'.¹ Modernien ihanteiden mukaan luodut puutarhakaupungit² ovat selkeä esimerkki keinotekoisista kaupungeista, joissa kaupunkitilaa on pyritty luomaan tarkoin määritellyillä ja rajatuilla suunnitelmilla. Nämä kaupungit eivät tosin kuulu pelkästään historiaan vaan tällaisia suunnittelun hallitsemia kaupunkitiloja luodaan toki koko ajan myös tänä päivänä. Sellaisia kaupungeja kuin Liverpool, Kioto tai Manhattan, Alexander puolestaan pitää luonnollisina kaupungeina.

Kaupungin käsittämistä tai suunnittelemista puukuvaimen avulla voidaan pitää liiallisesti yksinkertaistettuna versiona kaupunkirakenteesta ja kompleksimpi tapa kuvata kaupunkitilaa on Alexanderin (1986, 129) esittämä puoliristikko ('semilattice'). Molemmat käsitteet ovat nimityksiä joukolle rakenteita, joissa suuri, monien pienten järjestelmien kokoelma ymmärretään muodostavan yhdessä

¹ Henri Lefebvre (1991) piti esimerkkinä luonnollisesta tilasta Kreikan kaupungeja. Niissä politiikan keskeinen näyttämö oli agora, tori, jossa asiat käsiteltiin.

² Puutarhakaupungeissa modernia, urbaania elämää haluttiin hallita suunnitelmin, luvuin ja tilastoin, joilla mm. sosiaalisia ongelmia pyrittiin ratkaisemaan. Kaupunkiympäristöt olivat asiantuntijoiden ja tiettyjen normien säätelemiä. Tämä merkitsi vastaavasti erilaisten kaupunkisuunnittelua koskevien säännösten ja lakien laatimista, joita noudattamalla haluttiin taata

yhden suuremman ja monimutkaisemman kokonaisuuden. Puu ja puoliristikon erona on, että puurakenteen omaavassa kaupungissa ryhmät ovat erossa toisistaan. Tämä voi esimerkiksi tarkoittaa, että eri sosiaaliset ryhmät on sijoitettu erillisiksi asuinalueikseen, jolloin niiden väliset kontaktit jäävät vähäisiksi. Puoliristikko puolestaan mahdollistaa ryhmien limittymisen ja rajojen hämärtyksen.

Jos ymmärretään kaupunkirakenne puuna, unohdetaan Alexanderin (1986, 137) mukaan että kaupungeissa on tuhansia tai jopa miljoonia kertoja enemmän järjestelmiä, jotka eivät koskaan pääse ilmenemään kaupungissa, joka on suunniteltu puurakenteen mukaan, tai ne eivät vastaa sitä todellisuutta, jota varten kaupunki tulisi suunnitella, siis elävää elämää. Kaupungeista nousevat kysymykset ja ongelmat ovat aina suhteessa toisiinsa, eikä niitä voida pelkistää kerrallaan vain yhtä kaupungin toiminnan osa-aluetta koskevaksi (Jacobs 1961, 433). Kaupunkirakennetta puoliristikkona en ajattele tässä yhteydessä arkkitehtuurina, maisemana tai kaavoitettuna alueena vaan abstraktimmin ihmisryhmien muodostamina verkostoina, vuorovaikutuksena ja yhteistyönä. Väitän myös, että tänä päivänä konkreettisen kaupunkitilan suunnittelu on vahvasti sidoksissa abstraktin tilan vaatimuksiin.

Ongelmana nykypäivän kaupungeissa saattaakin olla, että ne on suunniteltu alun pitäen puukuvaimen pohjalta, huomioimatta kaupunkitilojen ja elämän moninaisuutta. Myös niiden hallinto noudattaa tätä rakennetta. Ristiriitoja on tällöin odotettavissa jo pelkästään hallinnon ja todellisuuden yhteensovittamisessa. Niissä ei olekaan huomioitu sitä tilojen moninaisuutta ja toimintaympäristön kaoottisuutta, joista esimerkiksi Lefebvre (1991) puhuu.

Kompleksisuus tulisi ulottaa käsittämään myös kaupunkien abstrakteja tiloja. Nykypäivän moninaista kaupunkia, jossa tilat ovat limittyviä, toisiaan leikkaavia,

rajattomia ja ennen kaikkea näkymättömiä ei mitenkään voida enää käsittää selkeän puukuvaimen avulla. Kaupunki on tila, joka on koko ajan liikkeessä. Se muuttuu, eikä sitä voi vangita kaavamaisilla rakennemalleilla. Kaupunkipolitiikka nyky-yhteiskunnassa tulisi siis olla juuri liikkeen ja muutoksen hallintaa tai sen ohjaamista.

3.3 KAUPUNKIPOLITIikka ON MONINAISUUDEN HALLINTAA

Edellä on esitelty eräs tapa ymmärtää kaupunki. Kaupunkeja kehitettäessä puhutaan usein kaupunkipolitiikasta. Liian kaavamaisiksi ja kankeiksi koettujen suunnittelukäytäntöjen tilalle on haettu uudenlaisia lähestymistapoja, joiden tavoitteena on luoda entistä muutoskykyisempiä ja joustavampia kaupunkitiloja. Tämä vaatii myös suunnittelulta joustavuutta. Sotaraudan (1999) näkemyksen mukaan kaupunkisuunnittelun ja kaupungin kehittämisen tulisi perustua neuvotteluun ja eri toimijoiden keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Sotaraudan (1999, 18) mukaan kaupunkipolitiikkaa voidaan pitää näkökulmana asioihin; siinä ilmiötä tarkastellaan kaupunkielämän ja sen monien ilmiöiden kehittämisen näkökulmasta. Tällainen näkökulma voi olla esimerkiksi kaupunkitilan kehittäminen eri sektoreilla. Kaupunkipoliittisia toimijoita ovat niin kunnat ja sen asioita hoitavat hallintoelimet kuin myös yrittäjät, ammattiyhdistykset, oppi- ja tutkimuslaitokset, rahoituslaitokset jne. Nämä kaikki siis muotoilevat kaupunkitilaa. Ne kaikki luovat kaupungista mielikuvamaisemaa erilaisten omien merkkiensä kautta. Juuri tämä on mielestäni kaupunkipolitiikkaa, vuorovaikutus kaupungin eri toimijoiden kesken, näkyvä ja suurelta osin myös näkymätön 'policyn' luominen, siinä missä sillä tarkoitetaan toimintalinjojen luomista ja niiden toteuttamista (eli policyn tekemistä näkyväksi). Kaupunkiohjelmien- ja strategioiden haastavin tehtävä onkin koota nämä erilaiset näkökulmat ja policyt yhteen niin, että niillä on samansuuntainen päämäärä.

Kaupunkipolitiikka määrittynyt myös kaupunkien kehittämisen monisyisen toimijaverkoston kautta.

Sotarauta (1999, 17) pitää uutena näkökulmana kaupunkien kehittämisessä sitä, että keskitetysti koordinoitun ja hierarkkisen järjestelmän tilalle on syntymässä moni-ilmeinen ja limittynyt neuvottelu- ja kommunikaatiojärjestelmä, jossa ei ole yhtä hallitsevaa keskusta. Päinvastoin, hänen mielestään se rakentuu useiden toimijoiden keskinäiselle vuorovaikutukselle, mikä heijastuu mm. kaupunkien kehittämisen keskeisistä termeistä, joiden välillä on havaittavissa selvää riippuvuutta. Näitä termejä ovat mm. kumppanuus, verkostot, verkostojen johtaminen, kommunikatiivinen suunnittelu ja oppiminen. Globaali talous ja muutostilassa olevat kehittämisjärjestelmät vaativat uudenlaisia vastauksia, joihin edellä mainitut käsitteet ovat osa.

Kaupunkisuunnittelua voisi näin ollen pitää monien tavoitteiden yhteensovittamisen prosessina. Kyse on sellaisten ratkaisujen löytämisestä, jotka palvelevat kunkin sidosryhmän omia tavoitteita mutta samalla edistävät kaupunkien kehitystä. Kaupunkipolitiikka voidaan toki tulkita yleisemminkin näkökulmaksi yhteiskunnallisiin ilmiöihin, joita tarkastellaan nimenomaan kaupunkien kannalta. Tällöin kaupunkipolitiikkaa ei ymmärretä vain suoriksi toimenpiteiksi kaupunkien kehittämiseksi vaan myös tilanteiden lukemiseksi, verkostojen luonteen tunnistamiseksi, sääntöjen ja avoimuuden asteen arvioimiseksi ja niiden keinojen etsimiseksi, joilla verkostoista ulos jääneiden mielipiteet voidaan huomioida. (ibid., 18-19)

Mikä sitten tekee kaupunkien kehittämisestä ongelmallista? Miksi on syytä kysyä millaisia tiloja tuotetaan, miten sitä tehdään ja mikä on eri toimijoiden rooli? Tilan tuottamiselle luo poliittisen luonteen ja konfliktin aiheen niukkuus. Tilan ja siinä sijaitsevien paikkojen vähyys on nykypäivän maailmaa leimaava piirre. Tämä seikka on tehnyt siitä myös tärkeän poliittisen kysymyksen ja poliittisen

taistelun välineen. Valta limittyy tiiviisti keskusteluihin tilasta. Valta jakaantuu tilan kautta ja valtaa voidaan tehostaa tai vähentää nimenomaan tuottamalla tilaa. Kaupunkitilan tuottaminen edellyttää valtaa vaikuttaa kaupungissa päätettäviin asioihin. Kaupunkien strategioissa ja erilaisissa suunnitelmissa tilan käsite ilmenee vähintään implisiittisenä. (Stewart 1995, 616)

Kaupunkisuunnittelun tehtävänä onkin yrittää löytää ratkaisuja tilan niukkuuden ja erilaisten tavoitteiden väliseen ristiriitaan. Kaikkien intressejä ei voida toteuttaa vaan on pystyttävä tekemään tilan käyttämistä koskevia valintoja, niin että lopputulokset hyödyttävät mahdollisimman monia. On myös pystyttävä päättämään millaisia tiloja kaupunki haluaa luoda. Tilan niukkuus aiheuttaa siis olennaisia ristiriitoja, joita on pystyttävä ratkaisemaan.

Kaupunkipolitiikalle haasteita eivät aseta pelkästään kaupungin sisäiset ristiriidat sillä kaupungit kohtaavat yhä suuremmissa määrin haasteita niin kansallisessa kuin globaalissakin mittakaavassa. Hailan (1994, 19) mukaan kaupunkien ei tarvitse tyytyä odottamaan passiivisena vaan ne voivat harjoittaa aktiivista politiikkaa ja kilpailla toisten kaupunkien kanssa. Tämä on tarkoittanut myös keskusjohtoisen suunnittelun roolin heikentymistä ja tuonut mukanaan uudenlaisen poliittisen jännitteen. Tämä jännite ei sijaitse enää puolueiden välillä, vaikka nekin ovat toimijoita kaupunkisuunnittelussa. Pikemminkin jännite ehkä hakee tällä hetkellä paikkaansa kaupunkien siirtyessä toimimaan yhä enemmän elinkeinoelämän lakien mukaan. Koska kaupungeille ei enää ole olemassa samanlaisia selviä toimintamalleja kuin ennen, ovat ne hakemassa uusia, mikä saattaa myös aiheuttaa ongelmia hallinnon sisällä.

Kaupungit ovatkin yhä enemmän sidoksissa niitä ympäröivään uuteen taloudelliseen ympäristöön, joten kaupunkien kehitykseen perinteisesti vaikuttaneet tekijät ovat menettämässä vaikutustaan. Kaupunkeja kohdannut kriisi on pakottanut ne muuttamaan toimintatapojaan ja kaupunkisuunnittelun malleja. (Verwijnen 1991, 20) Häklin (1997, 51) mukaan kaupunkien perinteinen

suunnittelukäytäntö onkin kohdannut haasteita, koska kaupunkikehityksen ehdot määrittävät yhä enemmän globaalin talouden kytkennöissä ja yhä vähemmän paikallisesti. Ns. postmoderni yhteiskunta vieroksuu säätelyä ja ennustetaan, että kaupunkisuunnittelussa oltaisiin menossa kohti moniarvoisuutta ja hajautettua hallintoa. Kaupungit nähdään edelleen kasvun moottoreina mutta toisin kuin aikaisemmin niitä pidetään nyt koko kansantalouden kasvun luojina, ei pelkästään ympäröivän talousalueen moottoreina (Haila 1999, 41-42).

4. KONKREETTISESTA PAIKASTA MIELIKUVIEN TILAAN KAUPUNGEISSA?

4.1 KAUPUNKI EI OLE VAIN PAIKKA

Kuten on jo todettu, voi kaupungin käsittää monin eri tavoin. Lähden siitä, että tarkastelemalla kaupunkia tilana pääsen käsittelemään jotain, mikä on kaupungeille olennaista ja erottamatonta. Tila on myös siitä kiitollinen – ja samalla kertaa hankala – tutkimuskohde, että siinä kohtaavat useat kaupungeja koskettavat ongelmat ja kysymykset. Näin yritän välttää sitä, että käsitteisin kaupunkia liian yksinkertaisena kokonaisuutena, jossa ongelmat pilkotaan toisistaan erillisiin osiin, mistä Jacobs (1961, 433-435) varoittaa.

Tässä työssä käsittelem verkostokaupunkia nimenomaan tilana. Tarkoitus on, että tila ja sen tuottamisen käsite antaa työvälineen katsoa yli konkreettisen kaupunkitilan ja antaa yhteistyön tarkasteluun abstraktimman näkökulman, näkymättömän mutta olemassa olevan tilan suhteen. Tilan tuottamiseen liittyy metaforan käsite, joka puolestaan on suunnittelijoiden väline tehdä näkymätön näkyväksi. Koska tila on rajallinen suure tietyssä mielessä, on oikeudessa tuottaa

ja hyväksyä tai hylätä tila kyse kamppailusta, siis mitä suurimmassa määrin politiikasta.

Tilaan liittyy näin ollen monitahoisia kysymyksiä, koska sen merkitykset muovautuvat suunnittelijoiden, käyttäjien ja historiallisen kontekstin sekä nykypäivän dialogina. Tila käsitteenä viittaa sekä avaruuteen, että fyysiseen, geometriseen ja materiaaliseen kuin myös rajoiltaan epäselvempään. Katsotaanpa tilaa miltä näkökannalta tahansa, ei voida kiistää, etteikö se luo sosiaalisia merkityksiä ja jäsenenä ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita. Ja vastaavasti toisinpäin, sillä ihmisten elämähän ei tapahdu tilallisessa tyhjiössä. Yhteisen identiteetin määrittelijänä fyysisen tilan läheisyys tai ihmisten väliset suorat suhteet eivät enää ole ratkaisevia mutta tilallisuudella on edelleen tärkeä merkitys. (Jauhiainen 2000, 43; Saarikangas 1998, 247, 256)

Henkilökohtainen ja yhteisesti jaettu muodostavat kaupunkitilan merkitykset. Merkitykset lomittuvat kulttuuriseen ja sosiaaliseen järjestykseen, sillä kaupunkitilaa eivät muovaa pelkästään suunnittelijat vaan myös sen jokapäiväiset käyttäjät. He eivät siis ole tilan passiivisia vastaanottajia tai läpikulkijoita vaan aktiivisia tuottajia. (Saarikangas, 1998, 258) Niinpä tilat eivät siis koskaan ole pelkästään se mitä silmin näemme vaan niiden taustalle, niiden tuottamiseen, olemiseen ja kokemiseen liittyvät tekijät ovat riippuvaisia monista tekijöistä. Haarnin (1997, 85) mukaan samalla kun keskustelu tilan tuottamisesta sosiaalisena prosessina on lisääntynyt, on myös alettu kiinnittää huomiota tilaan olennaisesti liittyvään vallankäyttöön ja poliittisuuteen. Hän sanoo, että 'tilasta on tullut fyysisen ja symbolisen haltuunoton taistelukenttä, jossa pelaavat niin kansallisvaltiot ja kaupungit kuin alakulttuurit ja liike-elämäkin.'

On myös tarpeellista nähdä ero tilan ja paikan käsitteiden välillä. Paikat sijaitsevat tiloissa mutta niihin yksilöillä on henkilökohtainen ja/tai kokemuksellinen suhde, toisin kuin tiloihin, joita on vaikeampi hahmottaa. Tapahtuu toki liikettä myös

toiseen suuntaan. Kaupunkien kadut, pihat, talot, sillat jne. muodostavat selvästi ja konkreettisesti rajattuja tiloja, jotka voivat muuttua henkilökohtaisen suhteen myötä paikoiksi persoonattomista tiloista. (Junkala 1999, 21) Henkilökohtainen ja kokemuksellinen suhde tilaan ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että tilasta tulisi konkreettisesti havaittava. Postmoderniksikin kutsutussa yhteiskunnassa onkin havaittavissa, että tilan ja paikan käsitteet muuttavat muotoaan. Tila ja paikka menettävät globaalistumisen myötä erityislaatuaan mutta saavat toisaalta uusia ulottuvuuksia paikallistasolla ja myös uusia vaikutusmahdollisuuksia. Niistä tulee fragmentoituneita, muuttuvia, eivätkä ne välttämättä enää ole kaikkien nähtävissä. Näkyvyys/näkymättömyys jako on leimaava ominaisuus ns. postmoderneille tiloille.

Tilojen ja paikkojen välille voi syntyä myös ristiriitoja, mikäli uuden tilan tuottaminen ohittaa olemassa olevan paikan ja sen käyttäjät. Harveyn (1989b, 175) mukaan hyödykkeiden vaihtaminen loppujen lopuksi eliminoi paikan absoluuttiset ominaisuudet. Ne korvautuvat suhteellisilla ja sattumanvaraisilla paikan määritelmillä, joita muotoilevat tavaroiden ja rahan vapaa liike ympäri maapalloa. Voidaan siis ajatella, ettei paikkoja enää käsitetä toisistaan erillisinä vaan ne ovat enemmän tai vähemmän yhteydessä toisiinsa. Tämä tarkoittaa abstraktin tilan tai tilallisuuden (spatiality) merkityksen korostumista, paikan rajojen hämärtymistä. Tilan sisäinen hajoaminen ja aikaisemman, paikkojen luoman perustan pettäminen tällä tavoin asettaa Harveyn (1989b, 177) mukaan vakavan haasteen yhteiskuntajärjestykselle. Kenen ehdoilla ja hyödyksi tilaa muotoillaan? Kuka saa päättää millaiseksi yhteistä tilaa tehdään? Tämä on myös tilan politiikkaa ja tilalla politisoimista.

Kaupunki ei ole pelkästään näkyviä rakenteita, ei vain taloja, katuja, mäkiä tai järviä. Kaupunki ei ole vain paikka. Se voi olla myös mielikuvia, ihmisten välisiä verkostoja, merkityksiä, muistoja, piilotettuja tiloja. Kaupungit ovat täynnä edellä mainitun kaltaisia abstrakteja, joilla tarkoitan näkymättömiä, katseelta piilotettuja ja erityisesti suunnittelun ja vallan tiloja. Tällaiset abstraktit tilat ovat yritys

tunnistaa ristiriitoja ja kysymyksiä, jotka liittyvät kaupunkisuunnitteluun ja kaupunkitilan suunnitteluun. Niihin nivoutuvat olennaisesti myös käyttäjien ja suunnittelijoiden tilat, sisään- ja ulossulkemisen politiikka. Abstraktit tilat ja niiden tuottaminen ovat jotain, mitä emme silmin havaitse mutta joka on tullut yhä keskeisemmäksi kaupunkisuunnittelussa.

Abstraktit tilat ehkä hämäävät nimellään. Tilan käsittäminen abstraktina ei tarkoita sitä, että tilan olemassaolo kiellettäisiin. Pikemminkin se tarkoittaa, että tilan käsitteelle annetaan aikaisempaa enemmän liikkumavaraa. Ennen kaikkea käsite mielestäni antaa mahdollisuuden tutkia miten kaupunki vastaa ja reagoi ympäristön asettamiin haasteisiin, vaatimuksiin tai ehtoihin. Se mahdollistaa tilan sosiaalisuuden tunnistamisen sekä tunnustaa, ettei tilaa, tässä tapauksessa kaupunkitilaa, voi pelkistää kulloinkin vain yhteen ominaisuuteen. Päinvastoin, tila on pikemminkin erilaisten kenttien, virtojen, vaikutusten ja verkostojen halkoma.

Näihin tiloihin liittyy läheisesti myös valinta, sillä kaupunkien kehittämistä varten tehtyjä suunnitelmia ja strategioita voi lukea myös ikään kuin ne olisivat tienviittoja, joilla pyritään ohjaamaan kaupungin kehitystä määrättyyn suuntaan. Kyse ei kuitenkaan välttämättä ole kaupunkilaisten tekemästä valinnasta. Tässä ilmeneekin eräs näkymättömien tilojen keskeisistä ongelmista. Nämä tilat eivät nimittäin ole näkymättömiä kaikille. Selvästi havaittavia ne ovat niille, jotka omalla asiantuntijuudellaan tunnistavat ne. He pystyvät myös osallistumaan keskusteluun näistä tiloista, sillä heillä on käytössään tarvittavat termit ja käsitteet. Jos tila on Lefebvren (1991) mukaan sosiaalisesti tuotettua, voi ehkä oikeutetusti kysyä jakautuuko osallistuminen nykyään eritasoihin kerroksiin, joissa jokaisessa eri ihmiset puhuvat eri asioista? Tarkoittaako se silloin uskoa asiantuntijuuteen ja auktoriteettiin vai onko osallistujilla mahdollisuuksia ja kykyjä kyseenalaistaa asioita? Augén (1995) vertauskuvassa kaupunki, jonka yli matkustetaan lentokoneella, todellistuu lentokapteenin sanojen kautta. Todellisuudessa lentokoneen ikkunasta ei välttämättä voi nähdä mitään erityistä ja

kokemus kaupungista olemassa olevana paikkana perustuu sanojen luomalle mielikuvalle. Matkustajan on valittava haluaako hän uskoa lentokapteenin sanoihin vai ei. Todellistuvatko erilaiset tilat eri ihmisille, saavatko ne merkityksen jos konkreettinen havainto puuttuu?

Tilan käsitettä tarkastelen tilan tuottamisen näkökulmasta, jolloin tila siis ymmärretään tuotteena, joka ei ole ainutkertaista vaan yhä uudelleen muotoiltavissa. Harvey (1989b, 176-177) toteaa tilan hallitseminen edellyttävän, että se on jotain mitä voi käyttää ja muotoilla ja näin muodoin hallita ihmisen toiminnalla. Tilan konkretisoinnista esimerkin tarjoavat kartat. Karttojen luomisen kautta tila, kuten myös aika, voitiin esittää abstraktina, objektiivisena, homogeenisena ja universaalina luonteeltaan. Rakentajat, arkkitehdit ja suunnittelijat puolestaan osoittivat, kuinka on mahdollista kuinka on mahdollista yhdistää abstrakti tila konkreettisiin ja muunneltaviin materiaalsiin tilan ominaisuuksiin, kuten rakennuksiin, kaupunkirakenteeseen jne. Paitsi kuvallisessa muodossa, tilaa havainnollistetaan myös puheessa ja teksteissä. Tuolloin välineenä toimii kieli. Tila representoidaan symbolina, joka saa merkityksensä puhujasta riippuen.

4.2 TILAN TUOTTAMISEN POLITIIKKAA

Lefebvre (1991, 48) jakaa tilan tuottamisen karkeasti ottaen kahteen ajanjaksoon eli absoluuttisen ja abstraktin tilan aikakausiin. Vuorenhuiput, joet, luolat olivat luonnollisen tilan muotoja, jotka absoluuttinen tila tuhosi syrjäyttämällä luonnollisen tilan ainutkertaisuuden ja aitouden, kansoittamalla sen poliittisilla voimilla, politiikalla. Absoluuttinen tila, joka on poliittinen mutta myös uskonnon tila, piti kuitenkin sisällään joitakin piirteitä myös luonnollisesta tilasta. Vaikka esimerkiksi kreikkalaisten temppelien tyhjyys oli valjastettu nimenomaan absoluuttisen tilan käyttöön, ilmensi se samalla luonnollista tilaa, aitoa tyhjyyttä.

Absoluuttinen tila oli myös tuotettua mutta sitä eivät hallinneet ne ihmiset (maa- ja käsityöläiset), jotka olivat sen tuottaneet. Tilaa hallitsivat papit, sotilaat, kirjanoppineet ja prinssit. He omistivat tilan konkreettisesti mielessä, siis maan, rakennukset jne. mutta heidän hallussaan oli myös näkymätön tila eli vallan ja politiikan tila.

Absoluuttinen tila ei hävinnyt täydellisesti siirryttäessä abstraktin tilan aikaan vaan säilyi perustana tilan representaatioille, jossa se ilmenee uskonnollisina ja poliittisina symboleina. Abstrakti tila tarkoitti siirtymistä vaurauden ja erilaisten luonnon- ja voimavarojen kasaantumisen tilaan. Näitä resursseja olivat mm. tieto, teknologia, raha, taide ja symbolit. Abstrakti tila toimii merkkien ja asioiden sekä niiden välisen muodollisen suhteen kautta, esimerkiksi täysi – tyhjä, näkyvä – näkymätön, ulkona – sisällä dikotomioiden avulla, pyyhkien pois ajasta tai ihmisruumista (ikä, sukupuoli, kansallisuus) nousevat eroavaisuudet, jotka on pakotettu representaation tiloihin, taiteen ja mielikuvien maailmaan. Abstrakti tila on vallan ja hallinnan tila, vallitseva yhteiskuntajärjestys, joka ei salli poikkeamia. Se pitää sisällään kuitenkin myös mahdollisuuden uuteen, differentiaaliin eli erilaistumisen tilaan. (Lefebvre 1991, 49-52)

Abstrakti tila on tuottamisen tila. Tila on Lefebvre (1991, 70, 84) mukaan nimenomaan tuote (product), ei työ (work). Tuote voidaan tuottaa yhä uudelleen, erilaisissa muodoissa. Se on myös toistuvien toimintojen tulos. Työssä sen sijaan on jotain ainutlaatuista ja pysyvää. Kun kaupunkitilaa ajatellaankin tuotteena, joka voidaan tuottaa yhä uudelleen ja uudelleen, niin näkyvässä kuin näkymättömässäkin muodossa, saa käsite kaupunki uusia näkökulmia. Tilaa ei enää käsitellä passiivisena taustana vaan se on mahdollista yksilöidä ja tätä kautta nähdä tilan tuottamisesta johtuvat tai siihen liittyvät konfliktit, kamppailut tai ristiriidat. 'Tilojen ja paikkojen tuottamisesta' (ja tuotteistamisesta) on tullut tärkeä osa kaupunkien arkea. Tuottaminen puolestaan on hallintaa, vaikuttamista siihen, millaisia tiloja kaupunkeihin halutaan. Menettäessään luonnollisuutensa, tila ja paikka ovat politisoituneet ja tiloista, myös kaupunkitilasta, on tullut

poliittisten taisteluiden kohteita. Tila tuotteena on tulos talouden ja tekniikan tarpeista mutta ulottuu myös niiden yli, tila on myös poliittinen ja strateginen tuote.

Lefebvre (1991, 75) mukaan tilat ovat samalla, toiston seurauksena, menettäneet ainutkertaisuuttaan. Toistolla katson Lefebvren tarkoittavan jäljittelyä, tilasta toiseen samanlaisina toistuvia keinotekoisia ja suunnitelmallisia tekoja ja toimenpiteitä, jotka estävät luonnollisuuden ja spontaanisuuden mahdollisuudet. Lefebvrelle toiston tilat ovat seurausta työläisten toistuvista liikkeistä. Voidaanko ehkä sanoa, että suunnittelijat olisivat nykypäivän työläisiä toteuttaessaan keinotekoisia ja kaupungista toiseen toistuvia suunnitelmia?

Vertailun vuoksi on syytä mainita kaupunki, jota Lefebvre (1991, 73-76) pitää työnä, ei tuotteena. Tämä kaupunki on Venetsia, joka Lefebvren mielestä on luonteeltaan yhtä ainutlaatuinen kuin mikä tahansa taideteos, onhan se syntynyt ilman etukäteissuunnittelua vaan on kasvanut paikalleen luonnollisesti, toisaalta kollektiivisen tahdon ja kollektiivisten ajatusten ja toisaalta tuotantovoimien yhteisvaikutuksesta. Erityisesti Venetsiassa korostuu sen sisältämien tilojen erilaisuus. Piti väite Venetsian erityisluonteesta paikkansa tai ei, voidaan varmasti väittää, että paikkoja ja tiloja tuotetaan yhä tarkoituksellisemmin, eivätkä ne enää synny luonnollisesti. Tilaa kulutetaan kuten tuotetta, esimerkiksi turismin tai vapaa-ajanvieton kautta.

Tuottaminen käsitteenä on tärkeä, koska se paljastaa ei vain tavaroiden ja asioiden tuottamisen vaan myös ne toimenpiteet, jotka tuottavat sosiaalisia tiloja. Tuottaminen on loputonta toimintaa, koska tuote, toisin kuin työ, ei koskaan ole lopullinen vaan se voidaan aina tuottaa uudelleen. Näin ollen myös tila on tuotteena jatkuvan neuvottelun, kilpailun ja muutoksen kohteena. Tuottaminen ei koskaan voi tapahtua vain yhden yhteiskuntaryhmän toimesta vaan sen tulisi olla

erilaisten ryhmien välisten neuvottelujen tulos. Kaiken lisäksi prosessin tulisi olla maailmanlaajuinen. (Lefebvre 1991, 380; Kirsch 1995, 547-548)

Lefebvre (1991, 26) mukaan tilasta on tullut oma todellisuutensa, osin samanlaista todellisuutta kuin tavarat, raha tai pääoma. Tilaa kulutetaan ja tuotetaan kuin tavaroita. Tämä väite ei ole ristiriidassa abstraktin käsitteen kanssa, pikemminkin päinvastoin. Se nimenomaan mahdollistaa tilan tuotteistamisen, tilan todellisuuden irtaantumisen konkreettisesti nähtävästä. Tällöin tulee mahdolliseksi muuntaa tiloja toisenlaisiksi ilman, että fyysinen tilan todellisuus asettaa rajoituksia. Tällöin tila palvelee sekä ajatuksen että toiminnan välineenä, se on paitsi tuotannon väline ja tuote myös kontrolloinnin ja vallan väline. Tällaisena se kuitenkin myös pakenee niiltä, jotka sitä haluavat käyttää omiin tarkoituksiinsa. Tila on siis keskeinen vallan käytön elementti mutta sitä on erittäin vaikea käyttää yksipuolisiin tarkoituksiin, koska loppujen lopuksi tilaa (ei edes kaupunkitilaa) ei voi omistaa vaan sen omistavat pikemminkin kaikki tilassa olevat.

Tilan niukkuus on yhteydessä tilan tuottamiseen. Tilan puute on erityisesti sosiaalis-taloudellinen ilmiö, joka ilmenee vain tietyillä alueilla, nimittäin urbaaneissa keskuksissa tai niiden läheisyydessä. Moderniin kaupunkisuunnitteluun kuuluu tilan tuottaminen teknologian avulla. Tilan niukkuutta vastaan taistellaan simuloimalla luonnollisia tiloja - kaikki tuotetaan, jopa ilma, valo, vesi ja maa. Niitä leimaa keinotekoisuus, jolloin luonto on pelkistetty muutamiin harvoihin merkkeihin ja symboleihin. Urbaani tila irtoaa luonnollisesta tilasta ja luo sen sijalle oman tilansa, joka perustuu tuottamisen paikkoihin. Perinteisessä teollisuusyhteiskunnassa tuotannon tila käsitti tiettyjä selkeitä paikkoja, jotka yhdistettiin raaka-aineiden alkuperään, tuotteiden tekemiseen ja myyntiin. Vain jakeluverkostoilla oli laajempi tilallinen ulottuvuus. Nyt, kun itse tilaa tuotetaan, on tilan ja tuotannon suhde muuttunut. (Lefebvre 1991, 329-331)

Vaikka Lefebvre (1991) kutsuukin tilaa tuotteeksi, hän täsmentää, ettei se ole vain tuote muiden tuotteiden joukossa. Pikemminkin se pitää sisällään tuotettuja asioita ja erityisesti näiden asioiden välisiä suhteita, jotka voivat esiintyä järjestyneenä tai epäjärjestyksessä. Tila on toisiaan seuraavien toimintojen tulos, eikä sitä näin ollen voi kutistaa pelkän objektin, tekemisen kohteen, tasolle. Tässä korostuu tilan sosiaalinen luonne. Tila itsessään ei siis ole mitään ilman sosiaalisuuden aspektia. Sosiaalinen toiminta tapahtuu tilassa ja tila on sen seuraus.

Lefebvrelle (1991, 27, 73-77) tila siis onkin erityisesti sosiaalista luonteeltaan. Hänen mukaansa jokainen yhteiskunta tuottaa tilan, oman tilansa. Tällainen tila on sisällöltään moninainen, sillä se muodostuu merkeistä, verkostoista ja väylistä. Tilan sosiaalisuus muuttaa tilan sisällön vaikka se ei muuttaisikaan tilan ulkoista muotoa. Esimerkiksi rakennukset ja kaupungin luonnolliset elementit, kuten järvet tai puistot, voivat pysyä samannäköisinä tai kokonaisen kaupungin rajat paikallaan, vaikka niiden sisällä tapahtuisikin muutoksia. Voidaan myös väittää, että luonnollisen tilan sisältö on tyhjentynt ja se on korvautuu muilla merkityksillä. Abstraktissa tilassa se mitä näemme ei ehkä olekaan totuus.

Lefebvren mukaan emme enää havaitsekaan asioita vaan vain merkkejä, jotka niistä kertovat. Tämä voi hänen mukaansa johtua siitä, että asiat, teot ja tilanteet on korvattu tulkinnoilla ja kuvauksilla. Tilan tuottaminen onkin siis ennen kaikkea merkitysten tuottamista. (Andersson 1997, 114; Lefebvre 1991, 311) Kaupunkitilakin voidaan tuottaa esimerkiksi mielikuvina ja merkityksinä. Harvey (1989a, 287) pitää tuottamisen edellytyksenä mielipiteiden muuttamista, mikä tarkoittaa uudenlaisen merkitysjärjestelmän ja mielikuvamaailman synnyttämistä. Mielikuvat voivat toimia uudenlaisina tiloina tai paikkoina, joilla halutaan pysäyttää virrat (esimerkiksi tieto ja osaaminen). Mielikuvista on siis tullut tuotteita perinteisten kulutushyödykkeiden rinnalle. Niitä tuotetaan, mainostetaan ja niiden myymisestä kilpaillaan. 'Tilan politiikalla' voidaan tässä mielessä

tarkoittaa paikkojen edistämistä ja uudelleen luomista, toisin sanoen uusien merkitysten luomista. (Andersson 1997, 114)

Se, mitä näemme, ei siis välttämättä olekaan enää totuus, vaan tilat sisältävätkin uskomattoman määrän piilossa olevia merkityksiä. Merkitykset vaativat kuitenkin aina tietoisien valinnan, jotta ne todellistuisivat. Tässä toteutuu Lefebvren (1991) väite tilan tuottamisen sosiaalisuudesta, sillä myöskään strategiat ja tekstit eivät toteudu ilman neuvottelua, kommunikaatiota, ilman ihmisiä, jotka merkityksellistävät ne. Sosiaalinen tila onkin Lefebvren (1991, 348-349) mukaan vallannut luonnollisen tilan paikan ja täyttänyt sen omalla toiminnallaan. Sosiaalinen tila on myös politiikan väline, koska se mahdollistaa yhteiskunnan valvonnan. Tilassa todentuvat institutionaaliset ja ideologiset ylärakenteet, joiden mukaan yhteiskunta toimii.

Tulkitsen tilan sosiaalisuuden tarkoittavan myös sitä, että vaikka tilaa pyritään käyttämään hallinnan ja vallan välineenä, on tilan tuottaminen loppujen lopuksi jatkuvaa vuoropuhelua erilaisten intressien, ryhmittymien ja yksilöiden etujen välillä. Tila ei ole pelkistettävissä vain tavaroiden, asioiden, tai ilmiöiden ulkoiseksi muodoksi tai tyhjäksi, johon on pakattu erilaisia sisältöjä vaan se on epätodellisuudessaan varsin todellinen, itsenäinen kokonaisuus. Tila todellistuu samalla hetkellä kun siitä aletaan neuvotella, kun sitä varten luodaan mielikuvia tai sitä halutaan muutoin havainnollistaa ympäristölle esimerkiksi merkityksiä antamalla.

5. TILAN KOLME ULOTTUVUUTTA

Lefebvre (1991) tunnistaa tilan tuottamiseen liittyen kolme erillistä mutta silti toisiinsa kietoutuvaa ja toistensa kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa olevaa kokonaisuutta, jotka toimivat käsitteellisinä työkaluina kaupunkitilaa hahmotettaessa. Niiden avulla on mahdollista jaotella kaupunki ihmisten kokemana tarkemmin nimenomaan siihen, mitä jokapäiväisen elämän tasolla koetaan ja nähdään todellisuudeksi, mikä on oma elämän ja toiminnan piiri ja toisaalta kaupungin näkymätön puoli, eli suunnitelmat, strategiat ja kaupungin kehittämisen suunnat sekä ihmisten suhde muuttuvaan kaupunkitilaan. Nämä kolme tilan tuottamisen muotoa tapahtuvat ajallisesti ja paikallisesti kolmella eri tasolla, jotka ovat havaittu, käsitetty ja eletty. Havaittu liittyy tilallisiin käytäntöihin, käsitetty tilan representaatioihin ja eletty representaatioiden tiloihin.

Nämä kaikki tilan kolme ulottuvuutta ovat sosiaalisesti tuotettuja vaikka ajatus voi olla outo, jos ajattelee sanan tila merkitystä vain tyhjänä ja passiivisena. Lefebvre'lle (1991) tilan merkitykset kuitenkin tuotetaan nimenomaan sosiaalisesti. Hän käsittelee teoksessaan tilan, ympäröivän yhteiskunnan ja vallan suhdetta, hänelle tila on paitsi tuote myös kontrolloinnin ja vallan väline. Kaupunkien tilallista järjestelyä voidaan analysoida vallan symbolina, sillä tilajärjestelyjen poliittisen, sosiaalisen ja kulttuurisen merkitykset sekä vallan ja tilan monitasoiset suhteet ovat ilmeisiä. Ne eivät rajoitu vain arkkitehtuuriin ja julkisiin rakennuksiin vaan ovat läsnä kaikessa tilan käytössä. (Lefebvre 1991, 1, 27; Saarikangas 1998, 260-261)

Lefebvrelle (1991) tila ei ole pelkkä yhteiskunnallisen todellisuuden heijastaja vaan myös sen tuottaja. Samaan aikaan siis sekä väline että tuote. Väline siksi, että sen kautta yhteiskuntaa kehitetään, esimerkiksi tilaa koskevien suunnitelmien avulla. Tai tuote siinä, missä se ilmentää yhteiskuntaa ja saa näkyviä muotoja, esimerkiksi kadut, aukiot tai julkiset rakennukset tai omaan tutkielmaani

lähemmin liittyvät suurelta osin näkymättömät mutta silti yhtä merkitykselliset yhteistyön tilat.

Tilan analyysissä Lefebvren (1991, 40, 216) lähtökohta on ihminen ja ruumiillisuus, joiden kautta tila koetaan ja tilan merkitykset muotoutuvat. Sosiaalinen tila on nimenomaan ihmisten tilaa, olemme suhteessa tilaan ruumiillamme ja tuotamme sen ja toisaalta päinvastoin se tuottaa meidät. Tilan käytännöt, joita seuraavaksi käsittelen, ovat ruumiillisia, esimerkiksi käsien ja aistien käyttöä. Tila on siis omasta toiminnastamme riippuvaista, me teemme sen sellaiseksi kuin itse haluamme. Tila herää elämään sillä hetkellä kun se keksitään, siinä ollaan ja sitä havainnoidaan tai sitä tuotetaan.

Tilaa ei siis ole olemassa ilman, että teemme/tuotamme sen. Tilaan liittyvät käytännöt sääntelevät elämäämme mutta ne eivät luo elämäämme. Teemme itse omaan elämäämme ja ympäristöömme liittyvät tilat. Tilassa itsessään ei ole valtaa eikä se luo ristiriitaisuuksia vaan ne saavat alkunsa yhteiskunnan toiminnasta, esimerkiksi erilaisten yhteiskunnallisten voimien taistelusta ja ilmenevät tilassa. Toisin sanoen tilassa esiintyvät ristiriidat tuovat näkyville sosiaaliset ja poliittiset intressit ja voimat; esiintyessään tilassa koemme ne ristiriitoina tilasta ja sen käytöstä. (ibid., 358, 356)

5.1 KAUPUNKI KONKREETTISENA TILANA

Ne tilalliset käytännöt, jotka ulottuvat yksilöllisistä rutiineista alueiden systemaattiseen luomiseen (spatial practice), ovat Lefebvrellä ruumiillisuuteen ja aisteihin liitettäviä tiloja. Nämä käytännöt takaavat yhteiskunnallisen jatkuvuuden sekä jonkin asteisen koheesion, joka tarkoittaa tarvittavaa määrää kompetenssia ja

taitoa sekä tietynlaisia käyttäytymismalleja. Tilalliset käytännöt ovat myös kokemuksen ja arkipäivän käytäntöjen kautta tunnistettavia tiloja, kuten tavaravirtoja, rahaa, työvoimaa, tietoa tai ihmisten välisiä sosiaalisia verkostoja. Ajan kuluessa nämä käytännöt konkretisoituvat rakennetun ympäristön ja maiseman muodossa. Urbanissa todellisuudessa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi katuja ja sellaisia verkostoja, jotka yhdistävät työn eli julkisen elämän ja vapaa-ajan eli yksityiselämän. (Lefebvre 1991, 33, 38)

Tähän liittyy myös kaupungin kokeminen hyvin konkreettisella ja aistein havaittavalla tavalla. Kaupunki on tällöin rajattu fyysinen kokonaisuus, joka muodostuu esimerkiksi teistä, rakennuksista ja asuma-alueista. Kun haastateltavia pyydettiin määrittelemään käsite kaupunki, olivat kaupunkiin liitettäviä käsitteitä tällöin mm. kaupunkimaisema, arkkitehtuuri, infrastruktuuri, tiiviys, asuminen, palvelut ja kunta organisaationa.

”Kaupunkikäsitteeseen liittyy siis kaupunkilaiset eli asukkaat, heidän asuminen, turvallisuus, viihtyvyys. Kaupunkiin liittyy asukkaiden työ, koulutus, vapaa-aika ... Kaupungin fyysinen rakenne, miten se on rakentunut, miltä se näyttää, kaupunkimaisema, kaupunkiarkkitehtuuri ...” luottamushenkilö

”Sellasena mä sen nään, että se on semmonen perusturvaverkko itse asiassa, joka tarjoaa ihmisille sitten palvelujaan kulloistenkin ikävaiheen vaateitten ja tarpeitten mukaan.” viranhaltija

”Kaupunki on kunta, kuntamuoto ... hallinnollinen yksikkö ... Siis kaikkineen se on päätöksentekojärjestelmä, valtuustoineen ja lautakuntineen ja hallituksineen.” viranhaltija

Käsitteeseen kaupunki yhdistetään siis paljon varsin konkreettisia ja silmin nähtäviä asioita. Talot, kadut jne ovat erottamaton osa kaupunkia. Maalaismaista taajamaa ei yleensä nähdä kaupunkina, sillä siitä puuttuvat kaupunkiin liitettävät suuret julkiset rakennukset ja instituutiot, liikenne, melu ja muut aistein havaittavat, kaupunkikuvalla leimansa antavat tekijät.

Kaupunkiin liitettävä tiiviyden ajatus kieli paitsi fyysisestä läheisyydestä asumisessa ja elämisessä myös ihmisten välisten kontaktien tiiviydestä. Kaupunkielämään kuuluu olennaisena osana vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa. Ajatus tiiviydestä näyttää olevan kiinteä osa mielikuvaa kaupungeista vaikka nykypäivänä kasvokkain tapahtuvan vuorovaikutuksen on korvaamassa informaatioteknologia, joka mahdollistaa reaaliaikaiset kontaktit myös niiden kanssa, jotka eivät edes asu lähellä, tai ovat jopa toisessa maassa. Osittain tiiviyden voikin ehkä ajatella olevan myös vuorovaikutuksen laatua kuvaavaa, ei puhtaasti fyysistä etäisyyttä.

Kaupunki tarkoittaa useimmille haastatelluille myös palveluita, joiden tuottaminen nähdään kaupungin keskeisenä tehtävänä. Näitä palveluita ovat lakisääteiset tehtävät, joiksi nimetään opetus, sosiaali- ja terveys, kulttuuri, liikuntapalvelut sekä pienempiä tehtäviä, esimerkiksi ympäristöön tai kuluttajuuteen liittyen. Lisäksi kaupunki on hallinto-organisaatio, kunta, joka vastaa näiden palveluiden järjestämisestä. Yhä useampia kunnan palveluita ei kuitenkaan tänä päivänä tuota kunta, joten on kiinnostavaa esittää kysymys, vaikuttaako tehtävien luonteen muuttuminen käsitykseen kaupungista tai tästä näkökulmasta kunnasta. Jos palvelut ostetaan tulevaisuudessa yhä suuremmassa määrin kunnan organisaation ulkopuolisilta, siis yksityiseltä tai kolmannelta sektorilta, mitä silloin on kunta tai kaupunki? Romahtaako kunnan uskottavuus ja perusta?

Mielenkiintoista on, että kaupunki nähdään perusturvaverkkona. Hyvinvointiyhteiskunnassa kunnan tarjoamat palvelut ovat osin korvanneet suvun ja sen antaman turvallisuuden ja tuen. Kunta antaa siis ihmisille nyt perusturvan ja avun. Tästä näkökulmasta ei ehkä ole ihmeteltävää, että oma kunta on ihmisille tärkeä. Muutokset kunnassa ja sen tavassa toimia aiheuttavat ihmisille pelkoja siitä, mitä omassa perusturvassa voi tapahtua.

Kaupunkiin tuntuu liittyvän myös voimakkaampi henkilökohtainen suhde kuin käsitteeseen kunta. Kaupunki on asumisen ja elämisen paikka, siihen liittyvät toiset ihmiset, vuorovaikutus, turvallisuus ja läheisyys. Kunta puolestaan on väline, jota kautta hallinnoidaan, tuotetaan asioita ja suoritetaan toimintoja. Kuntaan liitetään myös säännöt ja sopimuksellisuus.

Kaupunkiin liitetään usein myös maantieteelliset rajat, jotka tosin voivat mielikuvatasolla vaihdella mutta ovat kuitenkin olemassa.

” ... sillä on suhteellisen selkeästi määriteltävät rajat kuitenkin, että jos puhutaan Jyväskylän kaupungistakin, niin kyllä minä ymmärrän sillä sitä rakennettua, kaavotettua aluetta, tosin ei niin, että kun tulee taas hallinnollisesti joku maalaiskunnan raja niin ei mun mielestä kaupunki lopu siinä vaan kaupunki jatkuu tuonne Vaajakosken taakse ja Palokkaan.” viranhaltija

Mielikuva ei siis vastaakaan välttämättä konkreettista käsitystä kaupungin maantieteellisistä rajoista. Maantieteellisestikin kaupunki voidaan loppujen lopuksi mieltää varsinaista aluettaan laajemmaksi ja vaikka rajan ylittäminen tiedostetaan liikuttaessa kunnasta toiseen, mielikuvan tasolla jatketaan yhä saman maantieteellisen kokonaisuuden sisällä. Mielikuvien maantieteelliset kokonaisuudet lienevätkin siis aivan erilaisia ja henkilöistä riippuvaisia kuin

todelliset, karttoihin piirretyt, rajatut alueet. Kuten Virilio (1986) toteaa, kaupunki saa ihmisten mielissä muodon esimerkiksi niiden verkostojen kautta, joihin he kuuluvat.

Maantieteellisen kaupunkikäsitteen määrittelyyn vaikuttaa se, miten alueet on yhteisten sopimusten mukaan päätetty jakaa hallinnollisiin kokonaisuuksiin. Kaupunki on siis sekä maantieteellinen että hallinnollinen kokonaisuus. Tilallisten käytäntöjen luokkaan Lefebvren (1991) määrittelyssä asettuu myös kaupunki hallinto-organisaationa. Kaupungin tarkastelu hallinnollisena organisaationa, kuntana, tuo mukaan toiminnallisen näkökulman eli toimintojen, esimerkiksi palvelujen tuottamiseen ja kunnallisen demokratian järjestämiseen, liittyvät kysymykset. Rajat nousevat kunnissa usein oleellisen tärkeään asemaan kun niiden koetaan olevan esimerkiksi itsemääräämisoikeuden mittari. Hallinnolliset ja maantieteelliset rajat näytetään sekoitettavan osittain myös mielikuvaan kaupungista identiteetin perustana. Voidaan siis myös aiheellisesti kysyä, miten paljon ihmisten identiteetti pohjautuukin itse asiassa hallinnollisiin ja sopimuksilla päätettyihin rajauksiin kuin varsinaisiin eroihin tai paikallisuuteen.

Haastatteluissa onnistuneena kuntarajojen häviämisen esimerkkinä haastatteluissa pidettiin Säynätsalon liittämistä Jyväskylään. Sitä perusteltiin onnistuneeksi mm. koska Säynätsalon infrastruktuuri pystyttiin rakentamaan suuren kunnan osana parempaan kuntoon kuin se olisi pienelle kunnalle ollut koskaan mahdollista. Kuntaliitos saa siis tuekseen tehokkuuden ja parempien palveluiden argumentit. Säynätsalon ei kuitenkaan katsottu hävittäneen omaa identiteettiään, mitä on tukenut omalta osaltaan myös kaupunginosahallinto. Joissakin haastatteluissa Säynätsalon identiteetti koettiin jopa liiankin vahvaksi.

Tiukat rajat ja lokerot ovatkin murtumassa ei vain kuntien vaan myös toimintojen tuottajien välillä kun kuntien taloudellista ahdinkoa yritetään voittaa eri tavoin,

mm. ulkoistamalla palveluiden tuotantoa. Kunta on muuttunut konserniksi, joka voi pitää sisällään erilaisia, elinkeinoelämään verrannollisia järjestäytymisen muotoja. Kuntien koetaan olevan mukana muutoksessa, liikkeessä, vaikka kuntien toimintaan yleisesti on assosioitu pikemminkin pysyvyyden ja joskus jopa pysähtyneisyyden leima. Muutos koetaan tosin myös hitaaksi ja toimintatavat osittain liian virkamiesmäisiksi, vanhoihin ratkaisuihin pysähtyneiksi.

”... perinteisestihän kunta/kaupunki on järjestänyt kaikki kuntalaisten palvelut. Nyt ollaan uudessa ajassa sillä tavalla, että ulkoistetaan tiettyjä asioita kaupungin sisällä, toisiin toimintayksiköihin tai kaupungin organisaation ulkopuolelle, kilpailutetaan siivousta, ruokapalvelua, kiinteistönhoitoa jne ja muodostetaan liikelaitoksi, yhtiöitä, eli puhutaan kaupunkikonsernista.” viranhaltija

Kaupunkiin kuntana liitetään myös ”yhteiset pelisäännöt”, siis yhdessä tehdyt sopimukset siitä, kuinka kaupungissa eletään ja toimitaan, mikä on sallittua ja mikä kiellettyä. Yhteisillä säännöillä luodaan myös yhtenäisyyttä ja yhteenkuuluvaisuutta. Kaikkien kaupungin asukkaiden oletetaan olevan sitoutuneita yhteisiin sääntöihin, jotka laajimmillaan ovat lakipohjaisia sääntöjä ja yleisluontoisia mutta spesifimmällä tasolla saattavat säädellä yksittäisen kaupunkilaisen elämää hyvinkin tarkasti, kuten vaikkapa rakentamiseen liittyvät säännöt tai kotitalouksien jätteiden lajittelu. Yhteisesti on myös sitouduttu noudattamaan jonkun tietyn kunnan rajoja, mikä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että käytetään vain tietyn kunnan tarjoamia palveluita ja toisaalta myös maksetaan siihen kuntaan verot, eli rahoitetaan näiden palveluiden tuottaminen.

”Kaupunki on ihmisten ja keskinäisen turvallisuuden etsinnästä syntynyt tällöinen asukastihentymä, jossa sitten tietyillä yhteisillä pelisäännöillä on se elämä järjestetty.” viranhaltija

Tilalliset käytännöt ovat siis ikään kuin yhteiskunnan perusrakenteita, yhteisiä sopimuksia ja toimintamalleja, joiden noudattamisella halutaan koheesio ja tasavertaisuus. Konkreettinen tila on myös identiteetin luomisen osa. Käsitteet 'meistä' ja 'toisista' muotoutuvat rajojen kautta, jolloin tilalle annetaan erilaisia merkityksiä ja muodostetaan erilaisuuksia. Tämä tekee kaupunkitilasta merkityksellisen paikan mentaalisisella tasolla. (Jauhiainen 2000, 43)

5.2 VERKOSTOKAUPUNKI METAFORANA JA MIELIKUVANA

Lefebvren tilan analyysin edellä käsitelty kohta, tilalliset käytännöt, on lähimpänä kaupungin aistein havaittavaa todellisuutta mutta tätä todellisuutta edeltää ja sen taustalla vaikuttaa koko ajan tilan abstraktimpi ulottuvuus ja sen tuottamisen muodot. Ne edeltävät tilaa koskevia materiaalisia käytäntöjä, koska nimenomaan ne ovat suunnittelun, mielikuvien ja utopioiden tiloja ja luovat edellytyksiä erilaisille tilaa koskeville käytännöille. On kuitenkin huomioitava näiden dialektinen luonne, sillä siinä missä suunnitelmat luovat uutta tilaa tyhjästä, ovat olemassa olevat tilan käytön muodot puolestaan luomassa kimmokkeita esimerkiksi utopioille, joilla pyritään parantamaan epäkohtia tai luomaan uutta tilaa.

Analyysin toisena ulottuvuutena Lefebvre mainitsee abstraktin tilan representaatiot (representations of spaces), joilla hän tarkoittaa niitä tiedon ja toiminnan muotoja, jotka järjestävät ja esittävät tilan. Niin muodoin niillä on käytännöllisiä seurauksia, sillä ne muuttavat tilaa esimerkiksi rakentamisen kautta. Tällä Lefebvre tarkoittaa arkkitehtuuria projektina, joka ei katoa symbolien tai mielikuvien maailmaan. Keskeistä tilan representaatioille on myös tilan ilmeneminen verbaalissa muodossa, kuten tilaa koskevat diskurssit ja tilan metaforinen esittäminen. Visuaalinen esittäminen ja katse, joka täyttää tai tyhjentää tilan, saa tällöin tilan tuottamisessa tärkeän osan. Nämä tilat Lefebvre

liittää suunnitteluun ja valtiovaltaan ja niiden osuus sosiaaliseen ja poliittiseen toimintaan on kiistaton. On kyse nimenomaan yksilöiden ja kohteiden institutionaalistuneista suhteista, jotka asettavat suunnittelulle omat rajansa. Tällainen käsitteellistetty tilan tuottamisen muoto on Lefebvren mukaan vallitseva kaikissa yhteiskunnissa. (Lefebvre 1991, 39-41, 98)

Käytännössä tilan representaatiot ovat työvälaineitä esimerkiksi suunnittelijoille, arkkitehdeille tai kartoittajille, jotka tuottavat päivittäisen ympäristömme ja tilalliset kokemuksemme esimerkiksi suunnitelmien ja kaavojen muotoon. Nämä puolestaan vaikuttavat kaupunkilaisiin, jotka tällöin joutuvat tekemisiin tilan abstraktien käsitteiden kanssa. Konkreettisen tilan kontrolli tapahtuu osittain juuri tätä kautta, niin että kaupunkilaisten jokapäiväinen tila alistetaan erilaisiin suunnitelmiin ja informaatiojärjestelmiin. (Jauhiainen 2000, 44)

Kolmantena ulottuvuutena Lefebvren analyysimallissa ovat representaation tilat eli kuvitteelliset, mielikuvien tilat (representational spaces) eli kollektiivinen ja elämyksellinen kokemus tilasta. Tähän sisältyy symbolinen eriytyminen, tilaa koskevat kollektiiviset mielikuvat ja vallitsevien käytäntöjen vastustaminen ja niiden ylittäminen. Mielikuvien tilat ovatkin nimenomaisesti symbolisia ja usein ainutkertaisia. Ne saattavat aloittaa liikehdintää, joka jonkin ajan kuluttua palaa loppuun ja katoaa. Mielikuvien tilat voivat olla myös sisään- ja ulossulkemisen tiloja, jolloin niissä korostuu erityisesti valtaulottuvuus. Nämä eleyt tilat kuuluvat käyttäjien kokemuspäiriin ja kun niitä vertaa asiantuntijoiden (kuten arkkitehtien tai kaupunkisuunnittelijoiden) käyttämään ja hallitsemaan abstraktiin tilaan, on eleytissä tiloissa havaittavissa selvä subjektiivisuuden ja konkreettisuuden kriteeri. (Lefebvre 1991, 38-39, 42, 362; Urry 1995, 25) Representaation tilat ovatkin askel eteenpäin strategioista, suunnitelmista ja niiden metaforisesta puheesta, ne ovat metaforisen puheen tulkintaa ja mielipiteitä. Jos suunnitelmista ei tule eläviä ja kokemuksellisia tiloja, ne eivät myöskään yllä mielikuvien tilojen tasolle.

Tässä työssä tarkastelun kohteena on siis Jyväskylän seudun verkostokaupunkistrategian metaforinen ulottuvuus ja sen ymmärtäminen. Tutkimusmateriaalina olevissa haastatteluissa edellä kuvatut Lefebvren analyysin kaksi kohtaa sekoittuvat toisiinsa haastateltavien roolin vuoksi. Haastateltavien joukko on tässä mielessä mielenkiintoinen kohderyhmä, sillä he ovat kaksoisroolissa suhteessa verkostokaupunkiin. Omalla toiminnallaan ja päätöksillään, siis strategian tulkinnalla, he samanaikaisesti sekä toteuttavat uusia toimintamalleja että luovat strategiasta elävää kokonaisuutta, aitoa kaupunkitilaa. He ovat saattavat olla samanaikaisesti sekä asiantuntijaroolissa että käyttäjän, eli kaupunkilaisen, roolissa, jolloin nämä kaksi asemaa vaikuttavat toisiinsa ja heijastuvat myös puheessa. Haastateltavista viranhaltijat ovat toki niitä, jotka strategian toteutusta pääasiallisesti hoitavat. Samalla heidän jokapäiväiset päätöksensä vievät koko ajan prosessia johonkin suuntaan. Luottamushenkilöt puolestaan tekevät yleisluontoiset linjapäätökset. Heidän roolinsa on merkittävä, sillä juuri he edustavat kuntalaisia ja tekevät päätökset näiden valtuuttamina.

Verkostokaupunkistrategia on eräs tapa käsitteellistää ja abstrahoida se, mitä koemme kaupungiksi. Strategiassa kaupunki halutaan esittää aiemmasta poikkeavalla tavalla, verkostona. Verkostokaupungin ymmärrän metaforana, jonka on tarkoitus toimia kuntien ja sektorien rajat ylittävänä ja kaupungin käsitteellistävänä välineenä. Metafora voidaan käsittää ajattelua ohjaavana ja valikoivana tekijänä. Sillä on kaksi tehtävää, tehdä tuntematon tutuksi ja toisaalta tuttu tuntemattomaksi. Metaforinen jäsenitys määrittelee jotain toistaiseksi tuntematonta tiedon tai kokemuksen aluetta osoittamalla samankaltaisuuksia tuttuun. Toisaalta jotain ennestään tuttua saatetaan myös alkaa jäsentämään uudella metaforalla, mikä saattaa saada tutustakin ilmiöstä esiin uusia ja ennen näkemättömiä piirteitä. Metaforalle on siis luontaista korostaa jotain piirteitä samalla kun se peittää toisia. (Aro 1999, 140) Suunnitelmien ja strategioiden tasolla metafora on väline luoda uusia käsitteitä ja tiloja. Metafora on myös vallankäytön väline, koska sen avulla voidaan asioiden tarkastelunäkökulmia pyrkiä muuttamaan tai viemää eteenpäin uusia asioita verhottuna tuttujo asioiden käsitteisiin.

Verkoston metafora on 1980-luvulta lähtien tullut yleiseksi vertauskuvaksi puhuttaessa nykyaikaisesta yhteiskunnasta. Metaforalla tarkoitetaan jonkin kokemuksen alueen ymmärtämistä ja käsitteellistämistä jonkin toisen kokemuksen alueen avulla. (Aro 1999, 138-139) Käsite verkosto on siis laajennettu kuvaamaan tietynlaista yhteiskunnallista toimintaa. Se ei kuitenkaan tarkoita, että käsite olisi selkeä ja että se yleisesti ymmärrettäisiin samalla tavalla. Koska yhteiskunnan toimimisen näkeminen verkostona on suhteellisen uusi metafora, on luonnollista, että sen tulkinnassakin on vaihteluja. Vielä vaikeammaksi asian tekee se, että verkostomaisessa toiminnassa on usein kyse asioista, joita ei voi silmin nähdä, kuten yhteistyösuhteista ja vuorovaikutuksesta. Toisille ne ovat olemassa, toisille eivät. Miten verkostoa selitetään ja mitä sillä ymmärretään?

Aron (1999, 142) mukaan verkosto toimii kolmessa eri metaforan luokassa, joita hän nimittää orientaatio-, säiliö- ja kanavametaforiksi. Orientaation merkityksessä verkostolla halutaan havainnollistaa yhteiskunnan rakenteen ja sosiaalisen toiminnan suhdetta tilaan. Tällöin erityispiirteenä on, että verkosto pyrkii ylittämään tilan asettamat rajoitukset. Säiliömetaforana verkosto jäsentää vallan ja vallankäytön suhteita, mikä tarkoittaa vuorovaikutuksen tasavertaisuuden ja yhteistyön korostamista. Verkosto kanavametaforana puolestaan luonnehtii sosiaalisten järjestelmien kykyä siirtää informaatiota, merkityksiä, ihmisiä tai asioita. Tässä yhteydessä verkosto korostaa virtausten säätelemisen mahdollisuutta.

Seuraavassa kappaleessa tarkastelen lähemmin metaforan käsitettä ja sitä, miten verkostokaupunki metafora haastatteluissa ymmärrettiin, millainen on käsitys verkostomaisesta kaupungista. Käsitelen haastatteluja Aron (1999) käyttämään verkoston luokitteluun peilaten, eli katsomalla verkostoa tilan, vallan ja virtausten näkökulmista. Samalla on huomioitava, että nämä jäsenyykset limittyvät taitavasti ja huomaamattomasti toisiinsa arkielämässä. On siis mahdotonta tässäkään tehdä suoraviivaista luokittelua vaan eri näkökulmia on käsiteltävä nivoutuneina yhteen.

Tässä esitetty jaottelu on luonnollisesti tarkoitettu vain helpottamaan erilaisten näkökantojen ymmärtämistä.

5.2.1 JOUSTAVAT RAJAT?

Verkoston voittokulkua tilaan orientoivana metaforana on siivittänyt erityisesti tieto- ja informaatioyhteiskunnan nopea kehittyminen. Erityisesti teknologisiin verkostoihin näyttää kuuluvan olennaisesti ajatus siitä, että niiden avulla tilan ja ajan asettamat rajoitukset voidaan ylittää. Tilaan jäsentävänä metaforana verkoston tehtävä on häivyttää etäisyyden ja avaruudellisuuden ulottuvuuksien merkitystä. Tehtävän mahdollistaa mm. nykypäivän tietoliikenneverkko, jonka avulla voidaan saavuttaa informaatiota nopeasti ja etäisyyksistä välittämättä. (Aro 1999, 145) Verkostometaforan käyttäminen muissa yhteyksissä, esimerkiksi juuri kaupunkien kehittämisessä ja niiden strategioissa, ilmentää halua siirtää tilattomuuden logiikkaa myös kunnallispolitiikan alueelle, jossa asenteet ja käsitykset ovat ilmeisen perinteisiä ja hitaasti muuttuvia. Verkoston metaforalla pyritään edistämään kuntien ja sektoreiden välisten rajojen murtumista tai sopeutumista.

Tilaan orientoivana metaforana verkosto pyrkii pikemminkin tekemään tilaan ja etäisyyteen liittyvät kysymykset merkityksettömiksi kuin varsinaisesti korostamaan tilan olemassaoloa. Eron huomaa Aron (1999, 143-144) mukaan erityisesti silloin, kun vertaa verkostoa yhteiskunnan metaforana rakenteeseen tai kenttään. Rakenteena yhteiskunta ymmärretään useimmiten hierarkkisena ja ylhäällä vs. alhaalla orientaation avulla, jolloin yleensä ajatellaan, että hyvä on ylhäällä ja huono alhaalla. Kenttä puolestaan on spatiaalinen metafora, jonka vastakohtaisuudet tulevat esille sanoissa lähellä vs. kaukana. Kenttä korostaa sosiaalisen toiminnan luonnetta kilpailuna, koska sen kautta toimijoiden ajatellaan tekevän siirtoja, liikkuvan asemista toisiin. Oletuksena siis on, että

verkostokaupungissa ei pitäisi toiminnallisesti olla havaittavissa varsinaista eroa sillä, ovatko verkoston eri toimijat fyysisesti lähellä tai kaukana. Jos kaupunki ymmärretään kenttänä, liittyvät siihen keskuksen ja periferian ongelmat, joita käsitellään tarkemmin seuraavassa kappaleessa. Verkostomaisessa kaupungissa toimijoiden välillä ei pitäisi olla myöskään etäisyyksistä juontuvaa hierarkkista asettelua, jota kaupunkiin liittyy, jos se ymmärretään rakenteen metaforalla.

Haastateltavilta kysyttiin, mitä he ymmärtävät verkostokaupungilla ja verkostomaisesti toimivalla kaupungilla. Esille nousivat selkeästi rajat, erityisesti kuntien välillä. Verkostokaupunkiin yhdistettiin siis vahvasti maantieteellisten rajojen häviäminen.

”No kai se tarkoittaa just näitä kuntarajojen yli meneviä yhteistyötapoja, johon tietysti sisältyy myös ihan tavoitteenasettelu ja keinot ja sit tää lähtee sieltä yhteisestä tahdosta ja edetä toimenpiteisiin sitä kautta. Pitää löytyä se yhteinen intressi.” luottamushenkilö

”Se peruseriaatehan on siinä, että haetaan järkeviä yhteistyömuotoja yli kuntarajojen siis kaikilla sektoreilla.” viranhaltija

”... tarkoittaa käytännössä sitä, että katsotaan sitten niissä hankkeissa, toimissa, palveluitten tuotannossa, järjestämisessä, mikä on kulloisenkin toimintamallin mukaisesti toimivin ja järkevin ratkaisu. Ja sehän sitten vaihtelee... Mä tarkoitan sitä, että se kuntien määrä ...tai kohdejoukko voi vaihella ja vaihtelee sitten ihan varmasti projektin luonteen mukaisesti.” viranhaltija

Kuntien rajat ja niiden ylittäminen sekä niiden muodostamat esteet nousivat yhdeksi keskeisimmistä puheenaiheista vaikka verkostokaupunkistrategiassa halutaan korostaa verkostokaupunkia nimenomaan eri sektoreiden välisenä yhteistyönä ja eikä nosteta kuntien välisiä rajoja keskiöön. Verkostoyhteistyössäkin siis kuntien välinen yhteistyö näyttää kuitenkin olevan se konkreettisin ja näkyvin yhteistyön muoto. Onnistuneena kuntien välisenä yhteistyömallina nähtiin Jyväskylän seudun kehittämissyhtiö Jykesin toiminta. Sen onnistumista argumentoitiin mm. rahoituksen tasaisemmalla jakautumisella eri kuntien osalle ja kuntarajojen onnistuneena ylittämisenä. Sitä pidettiin hyvänä esimerkkinä myös jatkotoimenpiteille kuntien välisessä yhteistyössä.

Mielenkiintoista mielestäni on, että vaikka kuntien väliset rajat olisivat mielikuvissa epämääräisiä ja tarpeen mukaan liikuteltavia, ovat rajat kuntalaisten identiteetin kannalta usein hyvinkin selkeitä ja erottelevia. Toisaalta saatetaan kokea kuulumista Jyväskylän seutuun ja suurempaan kokonaisuuteen mutta toisaalta taas oma, paikallinen ja nimenomaan omaan kuntaan liittyvä identiteetti koetaan tärkeäksi. Paikallinen identiteetti vaihtuu riippuen asiayhteydestä.

”Ei varmaan yksoikosesti lähikuntien asukkaat miellä itteään Jyväskylän seutulaisiksi, ensisijassa varmaan oman kuntansa jäseniksi ja sitten vasta, pidemmällä aika välillä Jyväskylän seutulaisiksi.”
viranhaltija

Verkostokaupunki nähtiin myös välineenä, menetelmänä. Seuraavassa lainauksessa verkostokaupunkia katsotaan selkeästi asiantuntijaroolista käsin. Puhumalla verkostokaupungista nimenomaan menetelmänä puhuja ei katso kaupunkia subjektiiviselta näkökannalta vaan asettuu katsomaan kaupunkia kokonaisuutena, jonka kehittämiseen on oma välineistönsä, tässä tapauksessa verkostoituminen. Verkostoituminen nähdään kunnille myös mahdollisuutena, jolloin siihen liittyy positiivinen konnotaatio.

”Verkostokaupunki on menetelmä mutta se on myöskin valtava mahdollisuus näille seutukunnan kunnille.” luottamushenkilö

Haastatteluissa verkostokaupungille annetut määritelmät kuvaavat verkostomaista kaupunkia usein yhteistyönä, johon liitetään positiivisia toiminnan vapauden ja tarveharkinnan ajatuksia. Verkostokaupunkiin näytetään liitettävän joustavuutta ja nimenomaan todellisista tarpeista lähtevää toimintaa, mikä erityisesti näyttää erottavan sen perinteisestä yhteistyöstä. Verkostokaupunki on malli, jonka toteutustavoille ei nähdä olevan tiukkoja sääntöjä.

”Minulle siitä tulee mieleen semmoinen yhteistoimintamalli, joku luuranko, joka antaa aika vapaat kädet sitten sille, että mitä yhteistyötä tehdään minkäkin verkoston osan kanssa. Että voi olla, että toisen kanssa tehdään toisesta asiasta, toisen kanssa toisesta. Tietty tällöinen sopimus yhteistyöstä.” luottamushenkilö

Joustavuus on käsite, jota ei perinteisesti ole totuttu liittämään kuntiin, joissa on pikemminkin puhuttu kankeasta ja hitaasta byrokratiasta. Kunnissa on totuttu sektorimaiseen ajatteluun ja realiteettiin päätöksenteon hitaudesta ja moniportaisuudesta. Nyt niihin yritetään luoda uudenlaista toimintakulttuuria, jossa sektoreiden välisiä rajoja halutaan kaataa ja korostaa yhteistyötä julkisen sektorin ulkopuolelle. Joustavuuskin voi kuitenkin jäädä kumisemaan tyhjyyttä, jos sen sisältöä ei ymmärretä. Joustavuudenhan ei pitäisi sinällään olla tavoite. Riskinä on, etteivät toimijat todellisuudessa tiedä mitä joustavuudella oikeastaan tavoitellaan.

Joustavuuden vastakäsitteitä ovat pysyvyys, jäykkyys ja muuttumattomuus, jotka kai on perinteisemmin totuttu liittämään kuntien toimintaan. Haastatteluissa nousi esille myös se, että kuntien toimintaa pidettiin liian ’virkamiesmäisenä’.

Tällaiseen toimintaan liitettiin hitaus ja jumittuminen vanhoihin tapoihin toimia. Pysähtyneisyys ja uusiutumattomuus olivat negatiivisia kuntaan liitettyjä määritelmiä. Muu maailma sen sijaan nähtiin koko ajan liikkeessä olevana ja muuttavana, kunta sen sijaan on aina muutaman askeleen jäljessä muutoksissa.

Haastatteluissa pohdittiin verkostotoiminnan ja yhteistyön eroja mm. seuraavasti palvelujen tuottamisen näkökulmasta. Tällöin rajojen joustavuutta tarkastellaan palvelutuotannon järjestämisen, tilaajien ja tuottajien yhteistoiminnan, kannalta.

” ... tää on enemmänkin tän palvelun järjestämisen näkökulmasta kun puhutaan yhteistyöstä, järjestetään yhdessä mutta sitten itse palvelutuotannon puolella voisi olla enemmän verkostotoiminta ja verkostoajattelu. Kyllä se johtaa jotenkin tähän tilaaja – tuottaja ajatteluun, että tilaajat toimii yhdessä ja tuottajat sitten tuottaa verkostomaisesti sitä palvelua. ” viranhaltija

Tilaajat ovat siis samalla viivalla, toimimassa yhteisessä rintamassa ja tasavertaisina ja tuottajat puolestaan ovat rintaman toisella puolella. Molemmilla on siis omat verkostonsa, jotka kohtaavat palvelujen tuottamisen tapahtumassa. Pystyvätkö nämä toimimaan joustavasti yhdessä? Tässä herää kysymys verkostojen tiiviystä, niiden välisten yhteyksien määrästä ja lujuudesta. Verkostomaisessa kaupungissa eräs avainkysymyksistä on, miten tiiviitä toimijoiden välisten sidosten halutaan olevan? Kuinka lujat tilaajien ja tuottajien välisten yhteyksien tulee olla eli kuinka kiinteä osa kunnan toimintaa on niiden verkostoituminen yksityisen ja kolmannen eli vapaaehtoissektorin kanssa? Kohtaavatko nämä verkostot toisensa vai onko vaarana tilaajien ja tuottajien eriytyminen omiin lokeroihinsa?

Entä sidoksien lujuus tilaajien välillä? Verkoston tiiviys liittyy myös kysymykseen verkoston jäsenten sitoutuneisuudesta. Löyhässä verkostossa riskinä on verkoston hajoaminen ristiriitoihin tai erilaisiin intresseihin. Tiiviyttä erilaisiin yhteistyömuotoihin haetaan yleensä laatimalla yhteisiä sääntöjä ja sopimuksia, jotka velvoittavat eri osapuolia vastaamaan omalta osaltaan tehdyistä lupauksista. Tiiviyttä haettaessa saatetaan ajautua myös liaksi vahvistuvan keskuksen ongelmaan, niin että tuo yksi keskus saa liikaa valtaa prosessin ohjaamisessa. Toisaalta ilman, että jollakin on vetovastuu, koko prosessi voi olla vaarassa hajota. Prosessin ohjaamisen, niin että kaikki osapuolet tuntevat olevansa tasavertaisia päättäjiä ja toimijoita, sekä sen liian voimakkaan ohjailun välillä onkin pieni ja usein vaikeasti havaittava ero.

Verkoston eri toimijoiden voi ajatella olevan solmukohtia, jotka muodostavat verkon niitä yhdistävien linjojen avulla. Voidaankin kysyä, kuinka laaja tai tiivis yhdistävien linjojen kudelman on. Tiiviydellä tarkoitetaan solmujen määrää ja niiden välisiä yhteyksiä sekä yhteyksien lujutta. Vastakohtaisuus lähellä vs. kaukana ei välttämättä ole verkostossa rajoittava tekijä kuten esimerkiksi kentän metaforassa. Verkostossa kauempanakin oleva solmu voi olla tasavertainen toisessa laidassa olevan solmun kanssa ja ainakin periaatteessa sen pitäisi olla tasavertainen myös verkoston keskellä olevan solmun kanssa. Tasavertaisuus puolestaan poikii luottamusta verkoston toimijoiden kesken. (Aro 1999, 144)

”... se vie oman aikansa sitten ennen kuin se semmoisena aitoutena tulee mutta kyllä mä niin kun nään, että semmosista pienistä yhteistyökohteista se luottamus kasvaa. Sitä kautta ja sillä tavalla se lähtee liikkeelle.” viranhaltija

5.2.2 KESKUS-PERIFERIA

Kentän metaforan todettiin jo aiemmin ilmentävän horisontaalista orientaatiota, joka korostaa kilpailua. Rakenteen metaforassa puolestaan näkyvät selkeät käsky- ja määräysvaltasuhteet. Verkostolla sitä vastoin halutaan korostaa yhteistyötä, koska se vertikaalisena organisoitumisjärjestelmänä ei voi olla kenenkään ylä- tai alapuolella. Verkostoon liitetään päinvastoin tasavertaisuuden, vastavuoroisuuden ja demokraattisuuden ajatuksia. Verkostomaisen toimintatavan pitäisi perustua sopimuksiin, vapaaehtoisuuteen ja neuvotteluihin pohjautuviin suhteisiin. Verkostoilla halutaan selvästi välittää kuvaa joustavasta ja nopealiikkeisestä organisaatiosta, jossa vuorovaikutus tapahtuu suoraan solmujen kautta, ilman kontrolloivaa ja informaatiota jakelevaa keskusta. (Aro 1999, 146 -147)

Kielikuvana verkosto on valtaa ja vallankäytön näkökulmia peittävä sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta korostava. Aron (1999, 148) mukaan verkostojen avulla voidaan käsitellä vallankäyttöä ja valtasuhteita mutta itse asiassa käsitellään rajaamista ja poissulkemista, vaikei verkostoja useinkaan näin mielletä. Verkostoissa valta saattaa sijaita verkoston sisällä ja verkoston ulkopuolelle jäävä on tätä valtaa vailla. Myös verkoston sisällä on valtakeskittymiä, jotka voivat olla todellisia tai koettuja. Tällaisiin keskittymiin kasaantuu muita enemmän tärkeitä resursseja, jotka antavat mahdollisuuden vallankäyttöön ja vaarantavat tasavertaisuuden.

Tasavertaisuuden teema nousikin haastatteluissa säännöllisesti esille, sillä tasavertaisuuden ajatuksen toteutumista pidettiin olennaisena verkostomaisen toiminnan onnistumiselle. Se nähtiin periaatteellisella tasolla yhteistyölle tyypillisenä ja asetettiin verkostokaupungin yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi. Tavoitteen tiellä nähtiin kuitenkin keskus – periferia problematiikka, joka nousi esille mm. keskusteltaessa Jyväskylän kaupungin roolista verkostokaupunkiprosessissa. Tähän liittyy kysymys vallasta, siitä kuka loppujen

lopuksi saa päättää verkoston toiminnasta ja millä perustein. Kysymys aktualisoituu esimerkiksi peloissa liittyen palvelujen menettämiseen ja niiden siirtymiseen keskuksiin tai kysymyksessä yhteisten toimintojen rahoituksesta. Tällöin voidaan pohtia yhteistyön tasavertaisuuden aitoutta. Verkostokaupunkiin liittyvät näin ollen väistämättä myös vastakohtaparit lähellä vs. kaukana ja ylhäällä vs. alhaalla. Vastakohtaparien ei itse asiassa pitäisi olla verkostossa merkittäviä, koska verkostomaiseen toimintaa ei periaatteessa kuulu etäisyyksistä johtuvia hierarkkisia suhteita.

”Ja totta kai siinä tulee niin kun asukkailla se kuva, tulee siitä, että kun mennään jonnekin suurempaan niin mennäänkö me vaan maksumiehiks ja vähän ajan päästä meiltä viedään palvelut.”
luottamushenkilö

Ihannetapauksessa kaikki verkoston solmut ovat ikään kuin samalla tasolla, saman arvoisia, eikä niiden välillä pitäisi myöskään olla erottavia rajoja. Myös tämä liittyy tasavertaisuuden ajatukseen. Eri solmujen väliseen tasavertaisuuteen voidaan tähdätä esimerkiksi tehokkaalla erikoistumisella tietyille erityisosaamisen aloille, mikä tähtää keskinäisten riippuvuussuhteiden tasapainoon.

Lähellä vs. kaukana vastakohtaisuuden ei periaatteessa pitäisi olla verkostossa määräävä tekijä ja esimerkiksi verkostokaupungin toteutettavuutta argumentoidaan etäisyyksien suhteellisella lyhenemisellä. Fyysisellä etäisyydellä ei enää tänä päivänä välttämättä voikaan mitata jokin paikan etäisyyttä toisesta, koska mittarina käytetään pikemminkin aikaa ja ajankäyttöä. Tällöin reuna-alueet eivät siis olekaan välttämättä kaukana keskuksesta kun pidemmätkin matkat taittavat yhä nopeammin ja joitakin palveluita voi saada tietoliikenneyhteyksien avulla, poistumatta kotipaikkakunnalta. Etäisyyksien suhteellisen lyhenemisen argumentilla perustellaan myös palveluiden keskittämistä. Verkostokaupunkiin näyttää näin ollen väistämättä liittyvän myös jonkin asteinen keskittämisen ajatus.

”Tietysti välimatkaa voidaan ajatella, palvelu on Jyväskylässä, onko se hyvä vai huono. Toisaalta meidän on pakko muistaa sekin realiteetti, että palveluja ei voi olla joka paikassa. Jos halutaan vähänkään kustannustehokkaasti toimia niin sitten kun autot on käytettävissä niin se puolen tunnin ajomatka mahdollistaa helposti jo lähes 50 kilometrin etäisyyden, ennen vanhaan jos ajatellaan, että jos kävellen tai hevosreellä niin se olis sama sitten kun 5 kilometriä. Ja sitten täytyy sanoa, että pieni kunta hyötyy siitä, että se saa kustannustehokkaasti monipuoliset palvelut, menettää siinä, että ne ei oo lähellä, toisaalta ikinä ei semmosia palveluja ois lähelläkään jos se ois niin kun oma yksikkönsä.” viranhaltija

Verkosto voi viitata myös valtasuhteisiin, jäsenyyksenä sisällä vs. ulkona. Valtaa on siis niillä, jotka kuuluvat verkostoon ja sitä puolestaan puuttuu niiltä, jotka jäävät verkoston ulkopuolelle. Myös verkoston sisällä voi olla oma sisällä vs. ulkona luokittelunsa. On ymmärrettävää, että reuna-alueet saattavat tuntea riskiä joutuvansa periferiaan, ulkona olevien ryhmään, jota palvelut tai tarpeellinen tieto ei tavoita. Vaikka verkostoon siis liittyy vahvasti käsitys toimijoiden keskinäisestä yhteistyöstä, se on samalla keino rajata ulkopuolelle joitain toisia toimijoita. Tällöin tulee aiheelliseksi kysymys kuka kuuluu verkostoon ja kuka päättää siitä, kenet verkostoon otetaan mukaan. Verkostoon pääsystä ja erityisesti siinä kulkevasta tiedosta ja informaatiosta tulee sekä kilpailun kohde että kilpailuvaltti. Verkostossa oleminen edellyttää usein myös asiantuntijuutta, pitää tuntea verkoston toimintalogiikka, tavoite ja erityisesti verkoston keskeiset solmukohdat eli ihmiset, joiden kautta kulkee oleellinen informaatio. Verkosto voikin siis olla samanaikaisesti sekä hajautettu että hierarkkinen organisaatio, jossa asiantuntijat muodostavat hierarkian ylimmän portaan ja keskuksen (Aro 1999, 147- 148).

Verkostokaupunkistrategian aitouteen liittyy kysymys siitä, kuka tai mikä taho tuottaa metaforan sisältöä. Kysymys on tärkeä siksi, että sillä taholla, jolla on

oikeus luoda metaforia ja antaa niille sisältöjä, on myös valtaa. Kokemus vallan puutteesta saattaa myös johtaa siihen, ettei metaforalle anneta toimijoiden taholta sen tarvitsemaa merkityssisältöä. Haastateltavien kokemukset siitä, kuka verkostokaupunkiprosessia tuottaa olivat seuraavanlaisia.

”Eiköhän se oo se joku ydinjoukko, joka tätä hallinnoi tätä verkostokaupunkia eli siinä on ne kunnanjohtajat. Eli kyllä se on mun mielestä, pitää niin kun lähteä heidän ajatuksistaan, ei mun mielestä kauheesti voi ulkoa käsin tuoda tai jos tuo niin pitää sitten kuitenkin tulla hyväksytyksi siinä porukassa. Kyllä se on näiden asianosaisten projekti.” viranhaltija

Lausuma siitä, että verkostokaupunkia tuottavat asianosaiset, herättää kysymyksen kuka sitten on asianosainen. Kuka on oikeutettu tuottamaan verkostokaupungille merkityksiä ja asianosainen kaupungin kehittämisessä? Johdon rooli strategioiden laatimisessa ja eteenpäin viemisessä on luonnollisesti kiistaton. Väitän kuitenkin, että siinä piilee myös useiden strategioiden heikkous. Mikäli suunnitelmia ei osata jalkauttaa toteuttajatasolle, ei niihin myöskään sitouduta. Strategiat jäävät tällöin tyhjiksi.

Samalla toteamus kertoo myös tietynlaisesta hierarkiasta, jaosta asiantuntijoihin ja muihin. Prosessia vievät eteenpäin asiantuntijat, expertit, jotka hallitsevat verkostomaisen toiminnan. Kuitenkin strategian erääksi periaatteeksi haastatteluissa todetaan myös, että verkostomainen toiminta ei ole vain asiantuntijoiden toimintaa vaan kaupungin kaikkia toimintoja tulisi katsoa verkostotoiminnan linssin läpi.

”Kaikki vastuulliset ihmiset, äänestämällä, osallistumalla. Sitten tietysti liike-elämä, kuntien johtohenkilöt” viranhaltija

”Jos katotaan sitä meidän hallintokunnan näkökulmasta niin me on lähetty sitä kattomaan ihan niin kun niistä tarpeista ja toiveista. Mitä niin kun tarpeita kullakin osapuolella on. Eli meillä on sitten tämmöset viranhaltijapalaverit ja sitten Jyväskylän seudun kuntien ... viranhaltijoitten osalta.” viranhaltija

Toisaalta siis myös nähtiin myös, että verkostokaupunki on kaikkien asia, johon on mahdollista vaikuttaa esimerkiksi äänestämällä. Tällöin valta kaupungin kehittämisestä nähdään loppujen lopuksi asukkailla, jotka voivat luottamushenkilöiden kautta vaikuttaa prosessin sisältöön.

Varmasti myös kysymys ’tuottaa verkostokaupunkia’ ymmärrettiin moninaisesti. Osa haastateltavista ymmärsi sen ehkä kirjaimellisesti nimenomaan strategioiden ja tekstien tuottamiseksi, osa katseli asiaa laajemmin toiminnan näkökulmasta. Tässä lienee ollut eroja myös sen mukaan, miten tiiviisti kyseinen henkilö oli prosessissa mukana ja miten paljon hän koki siihen itse vaikuttaneensa.

Verkostoa voikin ajatella myös eräänlaisena kanavana, ’siirtoputkena’, jota kautta kulkee tai kuljetetaan paikasta toiseen esimerkiksi tavaroita, kuvia, ääniä, informaatiota, symboleita, vuorovaikutusta tms. Verkoston ajattelu tällaisina virtoina on peräisin Castellsilta, jolle informaatioyhteiskunnan tila on virtausten tilaa. Edellä mainittu virtausten tila on tällöin yhteiskuntaa muovaava ja määrittelevä tekijä. (Castells 1997, 149) Keskeistä virtauksille on mitä kautta ne kulkevat ja missä ne pysähtyvät. Keskuksille on ominaista, että erilaiset virtaukset pysähtyvät niissä, kun taas periferiassa virtausten määrä on huomattavasti pienempi, ajatellaanpa vaikka asukasmäärää, rahaa tai työpaikkoja. Kun yhteiskuntatieteelliseen ajatteluun kuuluu Aron (1999, 148) mukaan perinteisesti taipumus määritellä jotkut paikat merkityksellisemmiksi kuin toiset, kulkevat Castellsin ajattelussa rinnakkain käsitys verkostossa olevista tasavertaisista suhteista sekä eri paikkojen tärkeysjärjestyksestä. Ajatuksen kaksijakoisuus on mielenkiintoinen. Tulkitseen Castellsin tarkoittavan

tasavertaisuudella mahdollisuuksien tasavertaisuutta, jonka informaatioyhteiskunta tarjoaa. Toisaalta hän näyttää tunnustavan sen tosiasian, ettei tämä tasavertaisuus aina todellisuudessa tapahdu.

Castells (1997, 412-418) pitää informaatioteknologiaa virtauksien mahdollistajana. Tietoverkot ovat siis fyysisesti informaation jne välittämisen kanavia. Vielä olennaisempaa on se, että tällaisen tilan luonteen määrittelevät verkoston solmut, joiden kautta virtaukset kulkevat. Nämä solmut siis toimivat eri tavalla verkostossa, tarjoavat erilaisia toimintoja ja osaamista. Ne voivat myös muuttua tai toimia eri tehtävissä riippuen tarpeista. Olennaista verkostoissa olevan vallan suhteen on myös se, millaisia erilaisia funktioita verkoston eri solmukohdilla tai keskittymillä on. Jotkin keskittymät ovat painavampia ja tärkeämpiä kuin toiset ja saavat tästä johtuen enemmän valtaa käyttöönsä. (Aro 1999, 149)

”Toinen puoli siinä mitalissa on se, että tota niin tää isovelji – pikkovelji, tai isovelji-pikkusiskot - asetelma, että kun verkostokaupunki on 160 000 ja Jyväskylä 80 000, me ollaan yli puolet siitä kokonaisvolumista niin siis silloinhan mielletään se, että Jyväskylä määrää ja käskee kaiken. Ja siinä, tietenkin vuosikymmenien takaa on negatiivisia kokemuksia siitä, että Jyväskylä on päällepäsmännyt ja vähät välittänyt muista. Siis se elää ihmisissä ja muistoissa ja huhuissa.” viranhaltija

Tilaan liittyvä dikotomia lähellä vs. kaukana sekä valtaan liittyvät ylhäällä vs. alhaalla ja sisällä vs. ulkona näyttävät siis todentuvan myös verkostokaupungissa keskus-periferia ongelman muodossa. Haastatteluiden mukaan näihin asetelmiin liittyvät myös verkoston kipupisteet, sillä verkoston solmuja ei aina koeta tasavertaisiksi, kuten niiden periaatteessa tulisi olla. Kooltaan suurimmilla paikoilla on luonnollisesti parhaat resurssit, niin rahoituksen kuin henkilöstönkin

suhteen. Niihin on kasautuneena suurin osa tekijöistä, jotka houkuttelevat esimerkiksi yrityksiä asettumaan jollekin paikkakunnalle, kuten osaavia työntekijöitä, hyvät liikenneyhteydet sekä muut suuren paikkakunnan yleensäkin tarjoamat palvelut. Ainakin pienten näkökulmasta on olemassa vaara, että suuret suuntaavatkin panoksensa enemmän ulos kuin yhteiseen kehittämiseen, siis että ne sitoutuvatkin enemmän globaaliin kuin lokaaliin.

Hallitsevien eliittien spatiaalinen organisoituminen ja näiden intressit on Castellsille (1997, 415-417) eräs tilan organisoitumista määrittävä tekijä. Castellsin ajattelussa eliitit ovat kosmopoliittisia ja muu väestö lokaalia. Tässä suhteessa ns. eliitin ja valtaväestön välissä kulkee kuilu, koska eliitistä on vaarassa muodostua oma tiukka yhteisönsä, joka on erillään muun väestön jokapäiväisestä elämästä ja tiukemmin yhteydessä globaalin kuin lokaalin verkoston kulttuuriin ja elämäntyyliin. Näin radikaalista kuilusta Jyväskylän seudulla tuskin on vaaraa vaikka lokaalin ja globaalin ristiriita vaikuttaa sielläkin. Ajatusta voi soveltaa myös pienempään mittakaavaan ja kuntien elämänmenoon. Tällöin se ehkä auttaisi huomioimaan ristiriidan kuntalaisten, eli lokaaliin verkostoon kuuluvien ihmisten ja päättäjien, eli seudulliseen (jos ei nyt aivan globaaliin) verkostoon kuuluvien ihmisten välillä. Lokaalissa kiinni olevat eivät välttämättä näe laajempia asiayhteyksiä ja seudullisessa verkostossa työtään tekevät voivat olla vaarassa unohtaa paikallisen identiteetin merkityksen ja tärkeyden.

Ajatus eliitistä ja muusta väestöstä voidaan rinnastaa myös kuntien väliseen yhteistyöhön, koska, kuten on jo mainittu aiemmin, väestömäärältään eri kokoisten kuntien välillä ei voi välttyä vastakkainasettelulta keskus-periferia. Tällöin suurimpien kuntien yleensä koetaan olevan solmuja, jotka imevät virrat, olivat ne sitten esimerkiksi rahaa, tietoa tai materiaa itseensä. (Castells 1997) Virrat kulkevat niiden kautta mutta saattavat myös pysähtyä suurimpien kohdalle, jolloin pienemmät ympäröivät kunnat eivät saa osakseen hyötyjä. Vaihtoehtoisesti virtojen sisältö voi suuntautua suoraan seudun ulkopuolelle, josta oleelliset

verkostot löytyvät. Isommissa kunnissa koetaan olevan 'kaikkea' ja pienemmissä saatetaan kokea, ettei sitä kaikkea halutakaan jakaa muille. Varsinkin keskussolmusta kauimmaisat voivat kokea joutuvansa periferiarooliin ja tappioasemaan.

” Siellä (verkostokaupungissa) hyvin helposti nimittäin tulee näkyviin se, että se suurempi on edelleen suurempi ja sillä on suuremmat tarpeet ja sillä on isompi potentiaali itsekkyyttä. Siellä on kaikkee.”
viranhaltija

Jyväskylän rooli verkoston suurimpana solmuna on väistämätön ja tuo mukanaan velvoitteita ja rasitteita. Jyväskylän katsotaan olevan vetovastuussa ja negatiivisimmissä arvioissa muille kunnille lankeaa vapaamatkustajan rooli. Eri kuntien mahdollisuutta tasavertaiseen yhteistyöhön epäiltiin. Toisaalta haastateltavat arvioivat pienten kuntien pelkäävän joutuvansa periferiaan, jossa palvelut on haettava kaukaa keskuksesta ja jossa pienillä ei ole todellisia vaikutusmahdollisuuksia. Ainakin kuntaliitoksiin tämä pelko liitettiin tiiviisti.

Jyväskylän kaupungin rooli verkoston vetäjänä nähtiin melko vaihtoehdottomana realiteettina, joka lankeaa suurimmalle kunnalle, koska tällä on parhaimmat mahdollisuudet resurssien kautta toteuttaa roolia. Pienten kuntien osa tässä tapauksessa jää hieman avonaiseksi. Kutistuuko pienempien osa maksajan osuuteen vai pystytäänkö toteuttamaan aitoa verkostomaista toimintaa?

Verkostokaupungin ongelmana nähtiin ns. vapaamatkustajakysymys, eli ristiriita siitä, käyttävätkö pienemmät kunnat suurempien tuottamia palveluita ilmaiseksi. Paremmat resurssit järjestää erilaisia palveluita ajavat kunnat väistämättä eri arvoisiin aseisiin. Mutta pitäisikö esimerkiksi teatterin käyttämisestä periä

maksua ympäristökunnilta? Ongelma nousi esille verkostokaupungin yhteydessä silloin, kun puhuttiin kuntalaisille ilmaisista tai kunnan tukemista palveluista.

” ... viimeks tämä kirjastokorttiasia niin ... jos me tehdään tällainen seudullinen kirjastojärjestelmä niin pelisäännöt pitää sopia silloin kun siihen lähdetään ... oisin suonu sen, että ois sovittu myös aineistohankinnat. Niin ettei Jyväskylä ainoastaan joutuis aineistoa hankkimaan ja muut kaikki lainaa täältä. Eihän se oo reilua peliä. Eiks vaan. Ois vaikka 10 euroo per henki. Oli mikä tahansa kunhan joku, saadaanko sillä vaan yks kirja tai pikkusen mutta se pelinhenki pitää olla selvä, ettei se ole sellasta, että tuota ahaa, mukavaa kun kaupunki järjestää meille kaiken.” luottamushenkilö

Vastustusargumentteja perusteltiin rahoituksella, koska Jyväskylälle katsottiin lankeavan maksajan rooli. Keskuksen asema koettiin tällöin negatiiviseksi ja rasitteeksi.

”Epäilen pahasti, että Jyväskylä joutuu olemaan tässä vetovastuussa ja maksumiehenä, koska ne nää eri kunnat on niin eri tasolla. Tarpeet on erilaiset ja jos niin kun seutu verkostoasioissa pitäis nähdä asukaspohjasena ... pohjanen tämä jyvitysjärjestelmä.” luottamushenkilö

Myös tähän kietoutuu puoliksi piilotettu vallan näkökulma – onko suurimmalla maksajalla oikeus ja valta päättää siitä, kuka sen palveluja käyttää ja onko valta päättää esimerkiksi siitä mitä palveluita ja missä tuotetaan. Suurimmalle kunnalle mukaan tulevat toisaalta myös velvoitteet ja vastuut prosessin vetäjän roolissa. Tästä päädytään taas yhteisten pelisääntöjen ja sopimusten tärkeään rooliin yhteistyössä.

Myös vastakkaisia näkökulmia tosin esitettiin ja nähtiin pienempien kuntien tärkeä rooli myös asiakas- ja rahoituspuolelta muodostajina. Pienemmät kunnat nähtiin siis myös yhteistyön mahdollistajan roolissa.

” ... ja sitten se on kaikki nää kulttuuri, oikein nää vaativimmat kulttuuripalvelut ja kaikki nää, ne minusta kun kuuluukin tämmösen kaupungin niin kun ylläpitää ja rahottaa. Ja toisaalta voidaan kysyä sekin, että kun meillä on teatteri ja muuta, että ette saa käydä kun ette kerran maksakaan. Mutta eihän meillä olis tuommosta kaupungin teatteriakaan jos ei meillä kävis muualtakin väkeä.” viranhaltija

Vetäjän roolia ei kuitenkaan välttämättä koettu negatiivisena, jos kulut pystytään jakamaan tasapuolisesti toimijoiden kesken. Jyväskylä ja muut kunnat nähdään sisaruussuhteessa, jossa Jyväskylällä on ikään kuin suojelijan rooli.

”Se on semmonen, niin kun hyvä isovelji. Ei se isä ehkä oo eikä äiti siis me ollaan veljeksiä ja sisaruksia keskenään tässä näin.” viranhaltija

5.2.3 VAPAAMUOTOISUUDEN ONGELMA

Verkostokaupungin eräs keskeinen idea on toimia sellaisissa kokonaisuuksissa, joita kyseinen projekti tai tehtävä vaatii. Tällöin toimijat voivat vaihdella projektista toiseen, jolloin myös toimintatavat saattavat olla erilaisia. Tämä saattaa tarkoittaa mm. pysyvien hallintorakenteiden muuttumista joustavimmiksi ja ylimääräisen hallinnon karsimista. Kaupunkien kehittämistä koskevassa yleisessä keskustelussa puhutaan usein siirtymästä hallinnosta hallintaan. Tällöin hallintaa usein perustellaan sillä, että nyky-yhteiskunta on muuttunut liikkuvien ja muutosalttiiden prosessien tilaksi, jossa liian byrokraattinen ja hidaskäyttöinen hallinto on kaupunkien kehittymisen este.

Haastatteluissa verkostokaupungin erääksi ongelmaksi koettiin yhteisten sopimusten puuttuminen tai puutteellisuus. Sääntöjen ja toimintamallien puuttuminen saattaa johtaa ristiriitaisiin toiminnan suhteiden ja vaikeuttaa tasavertaisuuden tavoitteen toteutumista. Toisaalta, kuten alla olevassa otteesta todetaan, eivät säännöt voi sinällään turvata tasavertaisuutta verkostossa, sillä tavoitteen saavuttaminen edellyttää myös sitoutumista sääntöihin. Sopimusten puute voi pahimmillaan johtaa myös vallan ja etuoikeuksien mutta myös rasitteiden ja velvollisuuksien keskittymiseen yhteen keskukseseen.

”... niin kauan kun itsekkyyden ohjaa toimintaa, niin kyllä nää kaikki on tosi hankalasti toteutettavissa. Sääntöjen pitää olla hyvin yksiselitteisiä, sellaisia että ne sopii kaikille, säännöt ja sopimukset. Sellasiin pääseminen tuottaa kyllä erinomaisen suurin vaikeuksia. Sääntöjäkin voidaan toki kirjottaa mutta sitten niiden toteuttaminen ja niistä kiinni pitäminen on jo toinen juttu.” viranhaltija

Mielestäni yllä oleva lainaus kertoo kuitenkin eniten verkoston sisäisten siteiden löyhyydestä tai tiivyydestä. Toimivaan verkostoon liitetään yleisesti positiivisena pidettyjä piirteitä kuten aloitteellisuutta, itsenäisyyttä, joustavuutta ja muutосkykyä. Tällainen verkosto on organisoitumistavaltaan löyhä, eikä sen hallintoa haluta sitoa liian tiukoilla sopimuksilla tai toimintaohjeilla. Kuitenkin, ilman verkoston sisäistä tiiviyttä, jota luodaan yhteisillä säännöillä ja sopimuksilla, on verkoston jäsenten sitoutuminen ideaan kyseenalaista. Yhdessä tehdyt päätökset voivat olla tärkeä avain verkoston aitouteen ja todellisuuteen.

Haastatteluissa oli myös havaittavissa epätietoisuutta siitä, miten verkostokaupunki prosessissa tulisi edetä ja kenellä on valtuudet tehdä aloitteita. Verkostomaisen toimintakulttuurin outous ja vieraus tulee haastatteluissa hyvin esille. Vaikka periaate saatettaisiinkin ymmärtää, ovat toimintatavat uusia ja niitä itse asiassa luodaan samalla kun prosessia viedään eteenpäin. Tämä aiheuttaa selvästi ongelmia kun uudenlaista toimintatapaa yritetään suhteuttaa entisiin. Ongelma liittyy myös siirtymään hallinnosta hallintaan, joka tarkoittaa mm. päätöksenteon ja toiminnan hajaantumista useisiin eri lähteisiin ja toiminnan periaatteiden muuttumista vuorovaikutuksellisemmiksi. Tällöin tärkeään rooliin yhteistyössä saattaa nousta tiedon nopea ja tehokas välittäminen oikeille tahoille, joiden identifioiminen on yksi osa prosessia.

”Mutta kysymyksenä on kuitenkin, että mitenkä hallintokunnan kohdalla tää verkostokaupunkiyhteistyö toteutuu. Se on, käytän ilmaisua, vähän epämääräisellä pohjalla. Mä olen kutsunut verkostokaupungin kollegat koolle, ollu aktiivinen siinä, koska me on kuitenkin käyty johtoryhmässä keskusteluja siitä ja niin kun mä sanoin, sitoutunut ... Mä sit jouduin itse kysymään ... et onks mulla mandaattia tähän... Se on ihan sama kuka sen kutsun, mutta olennaista on, että verkostokaupungista joku kutsuu ja se suurin nyt on ekana siinä.” viranhaltija

Ilmaisu 'epämääräisellä pohjalla' kertoo verkostomaisen toiminnan haparoinnista. Se saattaa olla epä tietoisuutta siitä, kuka verkostossa toimii ja kenen kanssa. Ketä ovat toimijat verkoston solmuja yhdistävien linjojen toisessa päässä? Edellinen ote haastattelusta nostaa taas esille myös näkökulman valtaan. Toiminnan alkuun saattajan ja vetäjän voidaan pelätä olevan muita vahvemmassa asemassa. Tasavertaisten yhteistyösuhteiden varmistamiseksi tietty määrä yhdessä sovittuja sääntöjä ja toiminnan muotoja lienee siis pakollista.

”... mun on pakko kyllä myöntää, et mä en oo oikein sillä tavalla pystyny hahmottamaan et mitä se meidän toimialalla se oikeesti se verkostomainen toiminta tarkoittaa. Kun mä jotenkin ite ymmärrän tällasella verkostomaisella toiminnalla, että mulla on tämmösiä erilaisia osajia, asiantuntijoita, et kun mä tartteen jotain tiettyä palvelua, tai et kuka tahansa meistä saa jonkun semmosen homman hoidettavaks, johon ei omat kyvyt ja resurssit riitä niin mulla on sitten semmonen selvä jengi siellä ... Mutta eihän meillä nyt niin kun oo ... semmosta, melkein kaikki osajathan on kuitenkin Jyväskylässä, jos kunnilla jotakin on niin nää muitten kuntien resurssit on aika pienet. Että missä kulkee niin kun yhteistyön ja verkostotoiminnan ero, että mikä se on, se ei oo mulle hahmottunu.” viranhaltija

Selkeiden toimintamallien, yhteisten sääntöjen ja selkeän toiminnan vastapuolen puuttuminen aiheuttaa ongelmia hahmottaa toimintaympäristöä ja käytäntöjä. Osajien todetaan olevan Jyväskylässä, mikä vähentää muiden kuntien painoarvoa verkostossa. Verkostoituminen liitetään nimenomaan spesialisoitumiseen ja erilaisten osaamiskeskittymien syntymiseen. Jokaisen kunnan tulisi näin ollen pystyä tarjoamaan verkostolle jotain, mitä ne eivät ehkä muualta saa.

Edellä kuvatut ongelmat ymmärrän osoitukseksi myös siitä, että verkostomaisesti toimivassa kaupungissa hallinnon käsite on epämääräisempi kuin mihin perinteisesti on totuttu. Hallinnon ja toiminnan raja-aita on madaltunut ja hallintoviranomaisten työn luonne muuttunut. Jos kaupungin toiminta aiemmin miellettiin hallintona, selvästi organisoituneena ja tehtävänjaoltaan jakautuneena, on se tänä päivänä väistämättä astunut epäselvemmän toiminnan kenttään, jossa on hallittava useita prosesseja yhtä aikaa yhä laajemmalla alueella. Kaupunki ikään kuin hajoaa useille eri tahoille, joita on usein mahdotonta hallita samanaikaisesti. Kaupungin pirstaloituminen ja häviäminen konkreettisen kentästä voi aiheuttaa riskin prosessiin sitoutumiselle.

Olellisesti tähän liittyy myös poliittisen ohjauksen ongelmallisuus verkostomaisessa yhteistyössä. Kun toiminta ylittää kuntien ja sektorien rajat, ei poliittisen ohjauksen välineenä enää itsestään selvästi voi olla yhden kunnan valtuusto. Ollaan uudessa tilanteessa, jossa tulee ratkaista mikä on se taho, jolla on esimerkiksi ylikunnallisessa yhteistyössä ylin päätösvalta. Ristiriitainen tilanne saattaa heikentää kunnan olemassaolon legitimitettiin kyseenalaistaessaan asukkaiden valitseman valtuuston roolia. Mielikuva kaupungista muuttuu joka tapauksessa kun demokraattinen päätöksenteko, eräs sen keskeisistä tehtävistä, joutuu koetukselle.

Jos idean verkostokaupungista koetaan jääneen suunnitelmien ja tekstien tasolle, on selvää, että sen aitous kärsii. Olellaista onkin, että strategia jalkautuu toiminnan tasolle tehokkaasti ja että sen tuloksista viestitään avoimesti kaikille osapuolille.

”Täähän tuli viime vuonna tälle vuodelle uutena asiana ja ja tuota, mitä on saatu aikaan. Siihen ohjelmaan on kirjattu kaikki vanhat jutut ... Jykesit ja tän tyyppiset jutut, koulutuskuntayhtymät. Ei tämä verkosto oo näitä saanu aikaseksi, ne on vaan otettu, että se kuuluu nyt tähän tällaseen.” luottamushenkilö

Ote kertoo myös siitä, että verkosto saatetaan kokea kaupungin toiminnasta erillisenä asiana. Sitä ei mielletä yhteisen toiminnan organisoitumisen tapana vaan jonkinlaisena erillisenä toimijana. Verkosto ei olekaan 'me' vaan 'nuo toiset', eikä sitoutumisen tarvetta koeta, koska verkosto ei kosketa omaa toimintaa. Verkosto koetaan itsenäisenä toimielimenä kun se periaatteessa pitäisi olla vain toimenpiteitä tukeva menetelmä.

Vastakkaisiakin esimerkkejä sitoutumisesta ja yhteistyön todellisuudesta haastatteluissa oli, konkreettisten esimerkkien kautta nähtiin verkostomaisessa toiminnassa tulevat hyödyt parhaiten.

”Kyllä se voi olla todellista yhteistyötä, että kyllähän nyt esimerkiksi tää seudullinen kirjastokortti nyt kun se toteutuu, niin kyllähän se on niin kun yhteistyötä ja etu ... vois sanoo kaikille osapuolille ...”
viranhaltija

6. POHDINTAA

Tutkimuksessa kysyttiin ensin haastateltavien näkemystä käsitteestä kaupunki. Siitä piirtyi haastattelujen pohjalta kuva selkeästi hahmotettavissa olevana kokonaisuutena, konkreettisenä elämisen ja asumisen paikkana. Kaupunkiin liitettiin myös hallinto ja demokraattinen päätöksenteko. Tällainen käsitys kaupungista on lähellä palvelukunnan ja identiteettikunnan määritelmää (Haveri et al 2003), jossa kunta on palvelujen järjestäjä ja identiteetin määre.

Verkostokaupunkistrategia luo kaupungista aivan uudenlaisen käsityksen. Onnistuessaan sen pitäisi toteuttaa moninaisuuden, rajattomuuden ja joustavuuden logiikkaa ja suoda kunnille uudenlaisia mahdollisuuksia selviytyä palveluiden

tuotannosta. Asukkailleen tällainen verkostokunta ei välttämättä tarjoakaan identifioitumisen lähtökohtaa vaan asukkaistakin tulee identiteetiltään liikkuvia, tilanteen ja tarpeen mukaan identiteettiä vaihtavia – näin ainakin oletetaan. Palveluiden järjestäjänä kunta tai kaupunki ei verkostomaisessa toiminnassa välttämättä ole perusyksikkö. Kaupungista tulee eräänlainen 'kattokäsite', jonka alla on useampia pienempiä paikallisia ja hallinnollisia kokonaisuuksia ja toimintamalleja. Kaupunki ei enää ole paikallisyhteisö vaan ehkä enemmänkin ulospäin annettavan julkisivun otsikko. Tässä mielessä Lefebvren käsitys tilasta tuotteena pitää paikkansa.

Verkostoituminen on menetelmä, jonka avulla yhteistyötä viedään eteenpäin. Verkosto on metafora, jolla pyritään selittämään uudenlaista ja erilaista toimintakulttuuria tukeutumalla verkoston käsitteeseen. Kaupungin toiminnassa verkosto ei kuitenkaan ole yksiselitteinen ja helposti toimiva metafora vaan siihen liitetään monenlaisia mielikuvia. Verkostomaisesti toimiva kaupunki ei siis olekaan samanlainen kuin käsite kaupunki, johon olemme aiemmin tottuneet vaan kaupungista luodaan uutta mielikuvaa, johon olennaisesti kuuluu abstraktien ja näkymättömien tilojen olemassaolo. Kaupunkitilasta mielikuvana tulee tuote, jota muokataan ja muutetaan tilanteen vaatimilla tavoilla. Tämä on haasteellista niin suunnittelijoille kuin suunnitelmien toteuttajillekin, joille verkostokaupunki on aina henkilökohtaisen tulkintaprosessin tulos.

Ongelma voi kehittyä, jos verkostomaista toimintaa ei aidosti pystytä integroimaan kaupungin toiminnan välineeksi. Tällöin verkosto koetaan kaupungista irrallisena kokonaisuutena, joka on aina joidenkin muiden tekemään toimintaa eikä kosketa omaa työtä. Siihen ei koeta osallisuutta eikä myöskään koeta, että siihen voitaisiin itse vaikuttaa.

Haastattelututkimus osoittautui varsin mielenkiintoiseksi metodiksi lähestyä verkostokaupunki-ideologiaa. Olin odottanut haastateltavien välille suurempia eroja käsityksissä mutta huomasin, että ne jäivät odotettua vähäisemmiksi.

Haastateltavia ei voinut jakaa suoraviivaisesti verkostokaupunki-idea kannattaviin tai siihen negatiivisesti suhtautuviin. Kaikista haastatteluista löytyi pohdintaa ajatuksen hyvistä ja huonoista puolista, toteutuksen ongelmista sekä sen tarjoamista mahdollisuuksista. Oli kuitenkin selvästi havaittavissa ne, jotka suhtautuivat ajatukseen myötämielisesti ja jopa innostuneesti sekä ne, joilla oli asiaan varauksellinen suhtautuminen. Monissa tapauksissa tämä riippui myös siitä, miten läheisesti henkilö oli toiminut prosessissa omakohtaisesti.

Koska kohderyhmä oli suppea ja tutkimusote laadullinen ja tulkitseva, ei tuloksia voi tietenkään yleistää koskemaan kaikkia luottamushenkilöitä tai viranhaltijoita. Tässä tapauksessa kohderyhmän valinta kuitenkin puolustaa edelleen paikkaansa. Haastatteluiden aikana huomasin myös sen, miten kapea on oikeastaan vielä se joukko, jolle verkostokaupunkistrategia on arkipäivää. Osa haastateltavista mainitsi, ettei ole ollut läheisessä tekemisessä strategian kanssa ja kuitenkin kohderyhmänä olivat johtavat virkamiehet ja luottamushenkilöt. Laajemmalle joukolle koko strategia olisi vielä tässä vaiheessa varmasti ollut melko tuntematon käsite. Mielenkiintoista olisikin tutkia seuraavaksi muiden seudun kuntien ajatuksia verkostokaupungista esimerkiksi kyselytutkimuksella. Tällöin hajontaa mielipiteissä voisi tulla enemmän.

Haastatteluissa tuli selvästi esille myös Jyväskylän kaupungin ja Jyväskylän maalaiskunnan yhteinen historia suhteessa kuntaliitokseen. Asiastahan riideltiin vuosikausia kunnes se 1990-luvun puolivälissä 'haudattiin' ja ryhdyttiin keskustelemaan vapaaehtois pohjaisesta yhteistyöstä. Verkostoyhteistyön koettiin joissakin haastatteluissa olevan välietappi matkalla kuntaliitokseen, jolloin väistämättä heräsi ajatus siitä, mikä oikeastaan on verkostokaupungin tavoite. Yhteistyön tarpeesta haastatteluissa oltiin yhtä mieltä, se koettiin tarpeelliseksi. Myös yhteistyön joustavuus ja toiminta todellisten tarpeiden mukaan koettiin tärkeiksi.

Verkostokaupungin joustavuus voi olla hyvä asia mutta toisaalta verkoston siteiden löyhyys oli eräs keskeinen asia, joka haastatteluissa nousi esille. Se koettiin prosessille uhkana. Yhteiset sopimukset ja säännöt koettiin tärkeiksi, sillä ne luovat sitoutumista ja mahdollisuuden toimia yhdessä myös takaavat tätä kautta prosessin jatkuvuuden. Joustavuus aiheutti myös ongelmia, koska ei tarkkaan tiedetty miten toimia. Omaan joustavuuteensa verkostomainen yhteistyö voi myös hajota, jos sen vaaroja ei ymmärretä. Mielikuvien tasolla kuntien väliset rajat ovat kuitenkin jo nyt joustavat ja ne nähtiin haastatteluissa lähinnä hallinnollisina. Oman paikallisidentiteetin koettiin muuttuvan tarpeen mukaan kunnan asukkaasta seutukunnan asukkaaksi.

Jyväskylän rooli koettiin verkostoyhteistyössä keskeiseksi nyt ja tulevaisuudessa. Toisaalta sen pelättiin joutuvan maksumiehen osaan mutta toisaalta tunnustettiin suurimman kunnan velvoitteet toimia hankkeen veturina. Jyväskylä toimii siis väistämättä hankkeen keskuksena. Selkeästi haastatteluissa nousi esille keskuksen ja periferian problematiikka ja siihen liittyvä valta. Tasapuolisuuden ongelman ja vallan oikeudenmukaisen jakautumisen ratkaiseminen eri toimijoiden kesken on prosessi onnistumiselle haastava ja välttämätön tehtävä. Aito verkostoituminen ei toteudu jos jaottelut sisällä vs. ulkona ja lähellä vs. kaukana elävät verkoston sisällä. Keskeisiksi teemoiksi haastatteluissa nousivatkin juuri verkostokaupungin aitous ja siihen sitoutuneisuus. Onko käsitteestä jatkossa yhdistämään seutua ja luomaan uudenlaista yhteistyötä, jää nähtäväksi. Paljon riippuu myös siitä, millaista työtä asian eteen tehdään ja kuinka avointa se on.

Verkostokaupunki ei tässä vaiheessa ole kaupunkilaisille tuttu käsite, eikä se sitä ehkä koskaan tule olemaankaan. Käsitteenä sen tuominen kaupunkilaisten jokapäiväiseen käyttöön tuskin myöskään ole tarpeellista, koska käsite voi piilottaa alleen olennaiset kysymykset, eli sen, miten kuntien palveluita tulevaisuudessa järjestetään. Tärkeämpää olisikin puhua asioista ymmärrettävästi ja niiden oikeilla nimillä kuin juuttua käyttämään eräänlaista asiantuntijaslangia.

Lähdeluettelo:

Alexander, Christopher (1986) *A City is not a Tree. Zone.* Ss. 15-32.

Andersson, Harri (1997) *Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunkiudistuksessa.* Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen.* Vastapaino. Tampere.

Andersson, Harri (1993) *Rakennettu ympäristö - kaupunkirakentamisen modernina projektina.* Painosalama Oy. Turku.

Anttiroiko, Ari-Veikko & Hoikka, Paavo. 1999. *Kuntien tulevaisuus. Pohdintoja kuntainstituution tulevaisuudesta erityisesti tietoyhteiskunnan valossa.* Tampereen yliopisto. Kunnallistieteiden laitos. Julkaisusarja 4/1999. Tampereen yliopistopaino, Juvenes Print. Tampere.

Anttiroiko, Ari-Veikko et al. (2003) *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet.* Tampereen yliopistopaino Oy. Tampere.

Aro, Jari (1999) *Sosiologia ja kielenkäyttö. Retoriikka, narratiivi, metafora.* Tampereen yliopisto. Tampere.

Augé, Marc (1995) *Non-places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity.* Verso. Great Britain.

Castells, Manuel (1997) *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume I: The Rise of the Network Society.* Blackwell Publishers.

Haarni, Tuukka (1997) *Joustavia tiloja.* Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen.* Vastapaino. Tampere.

Haila, Anne (1999) *Kaupunkiohjelmat: uudenlainen tapa rakentaa kaupunkeja.* Teoksessa *Näkökulmia kaupunkitutkimukseen.* Kaupunkitutkimusforum 1999.

Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/99. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.

Haila, Anne (1994) Kansainvälistyvä kaupunki. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki.

Harvey, David (1989a) The Condition of Postmodernity. Cambridge University Press. Great Britain.

Harvey, David (1989b) The Urban Experience. Blackwell. Oxford UK & Cambridge USA.

Haveri, Arto (2002) Kuntarajojen sopeuttamisen perusmekanismit ja näköalat. Kunnallistieteellinen aikakauskirja. 1/2002, ss. 7-22.

Haveri Arto, Laamanen, Elina & Majoinen Kaija (2003). Kuntarakenne muutoksessa? Tutkimus kuntajaon muutostarpeista tulevaisuudessa. Acta nro 155. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Häkli, Jouni (1997) Näkyvä yhteiskunta: kansalaiset ja kaupunkisuunnittelun logiikka. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela ja Sirpa Tani (toim.) Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Vastapaino. Tampere.

Jacobs, Jane (1961) The Death and Life of Great American Cities. Random House. New York.

Jauhiainen, Jussi S. (2000) Kaupunki, tila ja aluekehitys. Teoksessa Sami Kurki, Reija Linnamaa ja Markku Sotarauta (toim.) 14 näkökulmaa alueelliseen kehittämiseen. Seinäjoen I aluekehitysseminaarin julkaisu. Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere

Junkala, Pekka (1999) Tila tutkimuskohteena. Teoksessa Pekka Junkala ja Nina Sääskilähti (toim.) Kadun risteyksessä. Gummerus. Jyväskylä.

Jyväskylän seudun ABC. Tiedote. Jyväskylän kaupunki. 20.11.2003.

Jyväskylän seudun verkostokaupunkistrategia (toukokuu, 2003)

Kirsch, Scott (1995) The Incredible Shrinking World? Technology and the Production of Space. Environment and Planning D: Society and Space. Vol. 13. Ss. 529-555.

Lefebvre, Henri (1991) The Production of Space. Oxford. Blackwell.

Mälkiä, Matti. 1997. Kieli, yhteisöllisyys ja valta. Näkökulmia alan tutkimusperinteen kehittämiseksi. Teoksessa Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen. Matti Mälkiä ja Jari Stenvall toim. Tampere University Press. Tampere.

Palonen, Kari (1988) Tekstistä politiikkaan. Vastapaino. Hämeenlinna.

Rabinow, Paul (1989) French Modern. Norms and Forms of the Social Environment. The MIT Press. Cambridge, Massachusetts, London, England.

Rajanti, Taina (1999) Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Tutkijaliiton julkaisu 91. Oy Cosmoprint. Helsinki.

Saarikangas, Kirsi (1998) Tila, konteksti ja käyttäjä. Arkkitehtonisen vallan ja sukupuolen suhteista. Teoksessa Kirsi Saarikangas (toim.) Kuvasta tilaan. Vastapaino. Tampere.

Simmel, Georg (1964) The Metropolis and Mental Life. Teoksessa Kurt H. Wolff (toim.) The Sociology of Georg Simmel. The Free Press. New York.

Sotarauta, Markku (1999) Suomen kaupunkipolitiikka etsii itseään: näkemyksiä strategisista haasteista ja toimintamalleista. Helsinki. Sisäasiainministeriö. Gaudeamus. Saarijärvi.

Stewart, Lynn (1995) Bodies, visions, and spatial politics: a review essay on Henri Lefebvre's The Production of Space. Environment and Planning D: Society and Space. Vol. 13. Ss. 609-618.

Urry, John (1995) Consuming Places. Routledge. London.

Verwijnen, Jan (1991) Kaupunkien muuttuva todellisuus. Yhteiskuntasuunnittelu 2/1991.

Virilio, Paul (1995) *La vitesse de libération*. Éditions Galilée. Paris.

Virilio, Paul (1986) *The Overexposed City*. Zone. Ss. 129-150.

Internet-lähteet:

Sisäasiainministeriö, aluekeskusohjelman internet-sivut.

[Http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/aky/home.nsf](http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/aky/home.nsf). (7.1.2004)

Liite

Teema-alueet:

1) Kaupunki

- Miten määrittelisit käsitteen kaupunki? Mitä se sinulle tarkoittaa?
- Mitkä ovat kaupungin keskeiset tehtävät?
- Miten näet kaupungin muuttuvan tulevaisuudessa? Mitä ovat muutostarpeet/paineet?

2) Verkostokaupunki

- Mitä tarkoitetaan verkostokaupungilla? Millainen on verkostomainen kaupunki? Entä verkostomainen yhteistyö?
- Voivatko kuntien rajat mielestäsi joustaa?
- Mikä taho/kuka tuottaa verkostokaupunkia?
- Ketä se koskettaa?
- Mitä positiivista / negatiivista verkostokaupunki tuo?
- Mitkä ovat verkostokaupungin uhkia / mahdollisuuksia?
- Mitä lisäarvoa verkostokaupunki tuo?
- Miten näet verkostokaupunkiprosessin tulevaisuuden?
- Mikä seudun kuntia yhdistää? Onko seudulla jokin yhteinen identiteetti?

3) Jyväskylän rooli

- Mikä mielestäsi pitäisi olla Jyväskylän tehtävä verkostokaupungissa?

